Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз • ШИНАРА, 19 март, 1974 шу. • № 34 (5330). • Мах 2 кеп.

Нов. В. И. ЕВДОКИМОВНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ - ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Партийни органашка дукхача шерашкеи беркатеи болх барах а ваьча дийнахьа денз 50 шу дизарца дувзаденна а Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла нов. Евдокимов Василий Николаевича — КПСС обкома политически дешара ЦIен консультанта.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 шера 15 март.

Нов. П. С. ИСТОМИНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

НОХЧ - ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Партийни, советски, профсоюзни органашка дукхача шерашкеи беркатеи болх барах а ваьча дийнахьа денз шовзткъе итт шу дизарца дувзаденна а Нохч - ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла нов. Истомин Петр Семеновича — облсовпрофа жилищно - бытовой балха отдела заведующена.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Г. СКЛОКИН.

г. Грозный, 1974 шера 15 март.

ПАРТЕНЕИ ХАЛКЪАИ КАРАГIДАЬННА СИЙЛАХЬ-ДОККХА ХIАМА

Целина караерзаяь 20 шу дизара хетаяь Алма-Ате хинна торжественни заседани

Вай Даьхен исторе, советски халкъа карагIдаьннача башхадикача гIулакхашта юкъе цIаккха а йовргIоацаш яхай баьш долаши даьссен даьда лаьтташ карадерзадара турпала эпопея. Парте лоIамагIа, советски наха — ерригача советски республикай викалаша, юртен промышленностен къахьегамхоша, эскарера цIабаьхкача тIемахоша, комсомольцаша, вай сийдолча кагирхоша шоаш ца кхобеш къахьегарах эргадаьха тоадаьд, хьалха даьсса даьда лаьтташ.

Целина караерзаяр советски халкъа карагIдаьнна тIехдаьнна доккха гIулакх да аьлар новкъоста Л. И. Брежнева. Из советски наьха турпалерча къахьегама къаьгта оагIув, интернациональни кхетам балара школа я. Из керда, шерра торонаш я лаьттан ресурсаех мехка хIама хьадеча низай хьашташ кхоачашдара пайда эцара йола ленински уйла дIахо а кхоачашъяра.

Доазув доаца целинни аренаш караерзаеча вежарашха долча кхыча халкъаща цхьана доккха дакъа лаьцад Казахски ССР къахьегамхоша а. ДIадахача шера Казахстано мехка делар миллиард пунтал совгIа ялат. Цох доккхагIдола дакъа — целина беркате совгIат.

Хозъяь я Казахстана столица — Алма-Ата. Укхаза Ленина цIерагIча Дворецe 15 марта хилар целина караерзаяь 20 шу дизара хетаяь партийни, советски юртбоахамеи органий, производства дикагIа болча нахеи Казахстана общественни организацей викалашеи дакъа а лоацаш торжественни заседани.

Зале — Казахстана КП ЦК членаш, республика Лакхехьарча Совета депутаташ, ветеранаш республика ерригача областашкара викалаш.

Укхаза ба целина тIа эгара хьалхара нух тохкадаьраш. ХIанз цига тоаяь совхозни поселкаш йолча хана палаткаш уттаяьраш, целинни ялата хьалхара тоннаш чуйцараш. В. И. Ленина цIерагIча Дворецера торжественни заседани — из мадарра аьлча целина эшаяьрий слет. Укхаза митта я цIей дездеча яьхка мехка союзни республикай, краяйн областийн делегацеш.

ЧIоагIа дIаьхдаь тIоараш детташ тIаэц гулбеннараша новкъостий **Л. И. Брежнев, А. А. Гречко, Д. А. Кунаев, В. В. Щербицкий, П. М. Машеров, Ш. Р. Рашидов, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев.** Царца цхьана президиуме моттигаш дIалоац Молдове Компарте ЦК хьалхарча секретара **И. И. Бодюла**, Киргизе Компарте ЦК хьалхарча секретара **Т. Усубалиева**, Таджикистана Компарте ЦК хьалхарча секретара **Д. Расулова**, Туркменистана Компарте ЦК хьалхарча секретара **М. Г. Гапурова**, КПСС ЦК члена **Г. Э. Цуканова**, ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара **Е. М. Тяжельникова**, Казахски ССР Лакхехьарча Совета Президиума председатела **С. Б. Ниязбекова**, республика Министрий Совета председатела **Б. А. Ашимова**, республика кхыча кулгалхоша, цIей дездеча баьхкача парте крайкомий, обкомий хьалхарча секретараша.

Торжественни заседани хьаеллаш къамаьл дир КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстана Компарте ЦК хьалхарча секретара **Д. А. Кунаева**.

Укх торжественни диццлургдоацача дийнахьа бокъо я сона берригача целинникий цIерагIа КПСС Центральни Комитета, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета керда толамаш дахара вай дегаш айдеш дола моаршал целина къахьегамхошка дайтарагIа, цар къахьегама боккха мах барагIа Iалаьмате доккха баркал ала, аьлар оратора. ДIагIоргъя ха, бакъда карагIдаьнна турпалера гIулакх цIаккха диццлургдац ший дикагIа бола кьонгаши мехкарийи ткъо шу хьалха цига бахийтача халкъа.

Алхха Казахстане лоацача хана карадерзадир бIаь шерашка даьсса ихка 25 миллион гектарал дукхагIа дола хьувкъам лу лаьтташ. Из тайпа доккхий балхаш республика исторе чухь хиннадац.

Целинас шийга дIадахийтар дукха дукхагIа юхаметтаоттадир. Цо торо елар мехка малхбоалехьа керда йоккха ялатен хьайбай боахамеи база хьакхолла къахьегамхой бахара хьал тоаде, социалистически Даьхен экономически оборонин низ чIоагIбе.

Целина караерзаяллехьа Казахстано пачхаьалкхенга 70—80 миллион пунт ялат доккар, целина караерзаяри КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленума решенеш толаме кхоачашъяри баьханце пятилетка чакхйоалаш даккха деза аьнна КПСС XXIV съездо Директиваша оттадаьча ялатал укх пятилетка хIара шера доаккхачунга диллача дукхагIа да. ХIанз юкъера лаьрхIача хIара шера доахк 943,7 миллион пунт ялат, хIаьта дулх, шура, тха кийчделга кхоззанел совгIа да, цу тIа доахан дукхагIа а хулаш. Из я целина!

Тахан вайна йоккха сийле я, йоах дIахо оратора, вай партен паччахьалкхени, дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойн болама гIорваьнна деятель КПСС ЦК Генеральни секретарь Леонид Ильич Брежнев вай цIей дездеча дакъа лоацаш хилар. Леонид Ильич тханцига хIаране лоархIаш ва. Из лархIара къаьстта бокъонаш йолаш ба казахстанцаш. Уж тешавеш бакъъю дог айдеча целинни эпопея хIара шеро, тха республика чIоагIа дегIаяра хIара шеро.

Целина караерзаеча диццлургдоацача шерашка Леонид Ильич керте лаьттар Казахстана Компарте Центральни Комитета. ХIаьта вайна дика хов целинана Леонид Ильича ше мел низ, къахьегам, хьинар дIаденнад.

Ший тайпара дагадоагIараш санна дукха письмош ух укх деношка партийни комитеташка. Цар тIа целина ветеранаша — партийни болхлоша, диццлургдоацача цу шерашкарча цIа хезача механизатораша, юртабоахама специалисташа Iалаьмате бокххача безамца, йIовхалца язду шоаш Леонид Ильичаца вIашагIбеттабаларах, из со аьнна воацаш, дог дика долаш, нах дег тIара безаш, партийни принципиальность дехна дезар хьалехаш, бе безачов бехк беш а, кердадар хьал ца лоацилга ца ловш а, организаторски доккхий гIулакхаш доахкаши парте оттадаь деррига декхараш кхоачашдеча бокъонца творчески болх беши хиларах.

ХIаьта хIанз цун уйла еш, юха а кердача тайпара деш Петроградски Совета Малхбоален Казахстане болхача хьалхарча целинникашта гIо дар «опыт йола практик — организатор харжа» могадеш Владимир Ильич Ленина 1918 шера 30 январе яздаь письмо.

Тха республикана Леонид Ильичах хилар бокъонца вола цу тайпара организатор. Йоккхача опыто, бокъонца большевистски хьисапе гIулакхаш леладаро ЦК-нен ерригача партенеи гонахьа халкъ кхотаде харо—цу дерригнеша даьккхар Леонид Ильича доагIаш дола сий, вай мехка къахьегамхошта хьалхашкара а цуина гаьна арахьара а.

Леонид Ильича из караерзаеш дукха низи къахьегами дIабеннача целинас Советски Казахстана аренаш хувцаш эргаяхарал совгIа ерригача республика сурт хийцар, кердача лакхаленашка, из масса гIолла сих а деш.

Целина — из ялат хинна Iац. Из дукха доакъош дола индустри сихха дегIаяр. Из — итташ хIанзара керда городаш, бIаьш болхлой поселкаш. Из — шоай тайпара рудникаши карьераши, каналаши водоводаши. Из — керда гIирсаш хьалдара сийлахь - доккха сурт, вахара моллагIа а оагIув цIаккха а ца хиннача тайпара дегIаярен тоаяларен сурт. Целина — из башха-дика нах. Из хIанзарча замах дог гIоздоаха бакъдари дегондало йола вай кургдолчун перспективаши.

Сийлахь - боккха къовсами коталонаши йоацаш хилча ленински къамий политика хила йоацаш йолаш санна кIалтIатехан караерзаяьи целина йоадаш да а дац е хила а йиш яц социалистически заман дизза сурт.

КПСС ЦК-си Советски правительстваси, аьлар дIахо Д. А. Кунаева целина кIалтIатоха оарцагIбаьхар Iалаьмате дукха нахи материальни ресурсаши.

Хьалхарча деношка денз массанахьа боаржабир боккха политически организаторски болх.

Из берригa болх Казахстана Компарте Центральни Комитето юкъарчал доацаш Леонид Ильич Брежнева кулгалдеш чакхбаьккхар, белгалдир оратора. Хозахета ялац тахан целина ветеранаша шоайла Леонид Ильичах главнокомандующи — хьалхара целинник вa аьле, хIаьта шойх целина тIара цун цхьан полкера бараш.

Тхо, казахстанцаш, тахан чIоагIа моральни тоам хинна да укхаза бахача моттигерча нахаца цхьаиз хьалхарча целинникаша йIайхача целинни плацдарма бIухоша эргаяккха йолаяьча краяца тха кхелаш ювзаенна хиларах. Царгара а вокхаргара а масал тахан а эц кхоана а йидергда республикан берригача мехкеи эзараши эзараши болча къонача къахьегамхоша.

Парте лоIамагIа, дего хьийха дукха оагIонаш йолеи Iалаьмате йIаьхийн йола целина эггара хьалха хьайилларaш цIаккха а бицлургбац советски халкъа!

20 шу даьннад целинни лаьтта цIаккха а дIахадаргдоацаш эзараши эзараши тайп-тайпарча къамех белча наьха дулхах-цIийх доалла хIама хинна дIаэтта, — хIаьта Леонид Ильича целина карaерзаирах дувцаш турпалерча эпопея интернациональни хьисап белгалду. Целина кIалтIатохар хила а хилар Советий мехка дерригача халкъаша цхьана гIулакхаш леладар бокъонца хьагойташ дола хIама. Цхьа бахьан долцаш дац вай сийлахь йоккхача Даьхен карта юхадовзийтар целина карта ший кердача цIераща.

Тахан цIенча дег тIара доагIа дешаш оал вай, йоах оратора, сийлахь - доккхача эрсий халкъа — цаI болчеи цхьатарра бокъо йолчеи советски дезалерча воай воккхагIча вешийна - доттагIчoа. Цох, дуненна сийлахь - воккха Ленин веннача эрсий халкъах, хилар целине эпопее мехка дерригача вежарашха долча халкъащта тешаме ког гIортилгеи дегондалои, къонахчала, къахьегам безара, дег тIа хIама доацаш гIо дара, башха дикача дега йIовхали дог цIенеи хилара масал. Казахски халкъ сийлахь-доккхача эрсий халкъаца дукхача хана денз а чIоагIдоттагIIал долаш, бокъонца дола вошал долаш хиннад. ХIаьта ха дIахо а чIоагIлургда вай дукха езача Даьхен беркат алсамдоаккхаш, дерригача ноахалий ираз баьхан, коммунизм баьхан.

Тхо гIаддаха да казахстански лаьтта вай юкъара гIозале екъа баккарал совгIа, КПСС ЦК Генеральни секретарь Леонид Ильич Брежнев дакъа лоацаш а волаш, вайна хьалхашка латта доккхий практически декхараш дувца а тхо долча баьхкача массанега а моаршал хоатташ.

Республика берригача къахьегамхой цIерагIа Д. А. Кунаева дег тIара баркал аьлар Москва, Ленинграда, Российски Федераце, Украина, Белоруссе, Юкъерча Азе, ерригача вежарашха йолча республикай, краяй, областий партийни, советски, профсоюзни организацешта, къахьегамхошта цар массаза а доккха гIо дарахи хьалдацарахи, КПСС XXIV съезда исторически решенеш вахаве чакхйоахача цар керда доккхий толамаш дахар шийна лоаш хилар дIа а аьлар.

Шаьрха а доккха баркал хилда хьона, веза Леонид Ильич, йоах оратора, целина караерзаеча карагIдаьннача сийдолча гIулакха хетадаьча цIейна юкъе Iа дакъа лацарагIа.

Новкъоста Д. А. Кунаева къамаьл цкъа санна дуккхаза а тIоараш детташ юкъагIдаьхар.

Торжественни заседане хьайиллалга дIакхайкаду. Ек Советски Союзеи Казахски ССР-еи паччахьалкхен Гимнаш.

Торжественни заседане дакъа лоацараша чIоагIа деташ айденна а болаш сийлен президиуме хорж КПСС ЦК Генеральни секретарь новкъост Л. И. Брежнев керте волаш йола КПСС ЦК Политбюро.

Дош лу КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева.

Зале чIоагIа тIоараш тох. Берригаш а хьалгIовт.

Новкъоста Л. И. БРЕЖНЕВА къамаьл

Хьамсара новкъостий!
Деза целинникаш!
ДоттагIий!

Доккха дихахетар да сона тахан укхаза, шоана юкъе, баьш долаш даьда лаьтташ оахаш хиннарашта юкъе хилар. Мукъаба сона вай парте Центральни Комитетеи ЦК Политбюрои цIерагIа шугеи берригача целинникашкеи моаршал дала а из бокхтеи лоархIамеи болх дIаболабаь 20 шу дизар шун массане даькъала дувца а.

Целинай ветеранашта дика дагайоагIа из ха. ДегIах чакхбала санна хьекха шаьрача арара мух, буранаши шелали, лай тIа теха чаьтараш, кхашка эггара хьалха тийса боали кердача поселкай эггара хьалхара улицаши, вIалла ха мукъа йоацаш балхах дизза хиппа денош, наб йоацаш каст-каста яьха бийсаш. Ткъо шу дIадаьннад цу хана денз. Цхьабакъда диццалийта йиш яц, баьш долаш даьдача лаьттай юххьанцара гектараш кара мишта ерзаяьйи целинни ялата хьалхара тоннаш мишта яьхайи. Дицде йиш яц Iа хьай са дIаденна хIамаш.

Вай социалистически Даьхен истори къахьегача наха хьадаьи хьадеши да. Из хьа а даьд хьа а ду Днепрогеси Магниткеи хьалъяьраша, Турксиб билларашеи Каракумски канал даьккхарашеи, Узбекистанера мела аре тоаенна оазис а яь дIаоттаяьраша, КамАЗа корпусаш хьалъуьттаяьрашеи тюменски мехкдаьтта доахарашеи. Турпалча гIулакхий сийлахьча мутIаре йоаггIаш йола моттиг дIалоац баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадаьрашта къахьегаме карагIдаьннача деналеча гIулакхо.

Казахстане, Алтайски Красноярски краяшка, Новосибирски Омски областашка, Поволжье, Украине, Дальни Востоке, мехка кхыча районашка баьши ордаши долаш даьда лаьтташ карадерзадар советски халкъа кхолламеча къахьегама летописа юкъера эггара сийрдагIа йолча оагIоех цаI я. Даим эрий даьдача лаьтташка хьахиннай бIаьш совхозаш, хьалъяьй промышленни предприятеш, вIашагIъехкай хIанзара Iилман центраш. Цо мехка малхбоалене керда йоккха ялатий база хьае торо хилийта ца Iещ, овлангара денз хийцай Iалаьмате йоккхийча районий экономика, культура, деррига сибат.

Эрсий мегта, Советски мехка кхыча халкъий моттаншта чIоагIгIа юкъелахад керда дош — «Целинник». ХIаьта цун маIан да, деза новкъостий целинникаш, шун къахьегам халкъа цIаккха а дег чура дIабарг ца хилар. Цул дезагIа совгIат да а дац, е хетаргахьа, хила йиш а яц!

Исторически событей, йоккхийча политически решеней бокъонца бола лоархIам хьагучабоал, массаза а яхар мо, цIаьхха, лераш керда йолча хана а ца боалаш, тIехьагIа, дагардараш хьахиннарашца нийсле, цу событешеи решенешеи уж яле а е кхыяле а йолча вахара оагIошта бокъонца еча воздействе мах бе йиш йолча хана. Исторически хано, лоадамбоацараши бе-бе хIамаши кIезигагIа хургдолча а доахаш, цу тайппара йиш хулийт керттереи лоархIамегIеи дараш долчча тайпара бIаргаго. ХIаьта керттердар, новкъостий, нагахьа санна баьш долаш даьда лаьтташ кердардар дувце, сенах латт аьлча, из латт, парте хьалхашка оттадаьр лоархIаме, актуальни декхар хиларахи коммунисташа, вай халкъо из декхар толаме кхоачашдаь хиларахи.

50-гIа шераш долалуча юххье хиннача хьалашта уйланца юха тIагIоргда вай. Ялато чIоагIгIа халача хьал тIа оттадеш латтар цу хана гIулакх. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара доала ялат 9 центнерал дукхагIа хилацар. 1953 шера 31,1 миллион тонн ялат кийчдаьдар, хIаьта бахача наха даэи паччахьалкхен кхыча гIулакхаштеи дIахийцадар 32,4 миллион тонн. Цхьадолча даькъе паччахьалкхен резерваех пайда эца бийзар.

Халонаш дIаяхара кардинальни, цу тIа а, сихха гIулакхаш чакхдаха дезаш дар. Цу хьалашка парте, ерригача юртбоахама культурай хьувкъам лакхбара еш йола уйла лаьгIца а йолийташ, хьалхарча плане оттадир дIадув лаьтташ диккеи сихеи шердара декхар.

Из проблема ше кхы керда яцар. Владимир Ильич Ленина цкъа санна дуккхаза а белгалдаьхад даьсса дада лаьтташ карадерзаденза даргдоацаши карадерзаде йиш йолаши хилар. Ховш да, революци ялалехьарча Россе Iалаьмате йоккхий территореш. къаьстта а йистошка, меттахьа ца хьоаеш яьдалга. Буржуазни тохкамхоша йоахар. Iалама хьалаш бахьан долаш уж пайда эца йиш йолаш а яц. Ишта дийцараш Ленина харцдаьд. Цо белгалдаьхад, уж лаьтташ «...техника соцаяь лоаттаеш, баха нах бокъонех боахаш, тоIабаь, энжи боахкабеш, низ боацача боахаш йола боахама **общественни** свойстваш бахьан долаш миссел... Iалама свойстваш бахьан долаш... ца мегаш ца хилар».

Октябрьски революце юрта боахама «общественни свойстваш» овлангара денз хийца а хийца, цу тайппара кердача лаьттаех пайда эца торо йолаш дола хьалаш хилийтар. 1940 шерале деррига дIадув лаьтташ 1913 шераца нийсдича 32,4 миллион гектар дукхагIа хилар. СССР лаьттан запас караерзаяра дIахора этап хьайиллар 50-гIа шераш юкъекхаьчача хана. Духхьал цу шерашка вIашагIкхийтар целинни лаьтташкара ялат даккханза дарг ца хилари из исторически декхар кхоачашдара реальни торои.

1953 шу чакхдоалаш — 1954 шу долалуш Российски Федераце краяшкеи областашкеи, Казахстане, кхыча республикашка яьча совещанеша хьахьекхар, баьши ордаши долаш дада лаьтташ карадерзадара тIаберзабаь парте никъ коммунисташа къоабалбеши хьаллоацаши хилар. Цу хана ха ихоергхилара, дIадахийта материальни рузкъаш сихха юхаметтаоттадергхилара теркам тIабахийта ца Iеш, керда лаьтташ массе оагIорахьара экономически карадерзаделга лоархIаме хилар белгал а доахар.

1954 шера КПСС ЦК февральско-мартовски Пленумо республикай, краяй, областий предположенеш вIашагIа а теха, сопам тIаийцар «Мехка дIахо ялат дукхагIа даккхара хьакъехьеи баьши ордаши долаш дада лаьтташ карадерзадара хьакъехьеи». Ховш мадарра, целинера болх цул хьалхагIа дIаболабенна хиннабале а, Пленумо решени яьчул тIехьагIа ший биззача низаца баьржаь баьши ордаши долаш даьда лаьтташ карадерзадар духьа лоаттабаь къовсам. Цу къовсаме парти котъяьлар. Из котъяьлар Центральни Комитето баь тIахьехам советски наха шоай кхоачарагIа, дулхахцIех дола гIулакх санна тIаийцандаь.

Цхьа бахьан доацаш алапзар аз, новкъостий, «къовсам» яха дош. Баьш дола лаьтташ эггара хьалха тIакIалтIадаьхараш, фронтовикаш а санна, къонахчал, хьинар, денал долаш, партена, Даьхенна мутIахьа хила безаш бар. БIаьш эзараш болча наьха—коммунистийн парте боацарийн, къаьначар а къоначар а, шоаш баьха моттигаш йитачар, городерча паргIатонех баьнначар, кхоачарагIчеи гаргарчеи нахах баьнначар кхелаш эггара хьалхарча целинни шераша цIаьхха хийцар цIаккха а нух тIа цIа кхаьчача лаьтташка ялат далийтар духьа, хIаьта цар гIулакх толаме чакх а даьккхад.

Укхаза, укх зале, дукха да сона довзаш дола сибаташ. Вай вIашагIдеттаденнад кхашка а гIишлои хьалъеча а, чаьтарашкеи походни мастерскешкеи, колхозашка а совхозашка а партийни активашкеи собранешкеи. Ткъо шу хьалхагIа, 1954 шера февpале, шоана мадарра, новкъостий, Казахстане болх бе хьожавир со парте. Аз доккхал ду иштта доккха гIулакх сайх тийша а тийша, сайна тIадилла хиларах, дог гIоздоал са уж диццлургдоаца — Iалаьмате халеи цунца цхьана дизза ираз долаши хинна денош дагалехача.

Керда баха хайшараш вIашагIкхийтта гIозбаьнна гIараш а кхехкаш латтача вахара шийна юккъера арадувла керда иллеш а хулар. Деналеча гIулакхий романтика а эггара хьалха юхь йолаяьрий чам а. Халонаш эшаеча, тIехьашка ювлача хана хулаш йола бIубенна башха-хоза уйла а яр. ХIаьта эшае езаш уж кIезига хиннаяц. Керда вахар дилла боагIа бIаьш эзараш нах массехк бетта тIаэца а царна чуIе моттигаш кийчъе а, быт вIаштIехьъяккха, совхозаш яхка, элевтораш хьалъе, наькъаш дахка, тIаьш тахка дезар. Юххьанца дукха хIамаш вIаштIахьдалацар, тар ца луши ца кхетадешн хIамаш нийслора, гIалаташ дувлаш а яр моттигаш.

Хатта тарлу, дегаш гIоздаьнна цIей долча дийнахьа халонаш санна юви, уж дIаяьнна, дIаяха дукха ха хилча хIаьта в. Цу тайпара уйла бакъъяь тIаэца йиш йолаш яц. Нагахьа санна халонаш вай хьоаха ца еш йитача, уж кIезигъе гIийртача цу тайппара лой а ца лой а IотоIабергбар целинникашта карагIдаьннача деналеча гIулакха лоархIам. ХIаьта из, деша мадарра маIан дича, да а дар денале гIулакх. Дика яздаьд целинай ветеранех цхьаниe Федор Трофимович Моргуна: «Ший ма хулла дукхьале еш яр цIаккха меттахьа ца хьоадеш иллача лаьттан чIоагIал., цхьабакъда лаьттан чIоагIалал чIоагIагIа хиннад наьха денал!». Бакъда, зовза нах а нийслора, уж иддаб, халонех къихкаб. Фу ала йиш я цу мочарех, — уж дукха хиннабеце а? Денал доацараш юстара кхийсаб целинас, цудухьа гIулакх дикагIа а лийннад.

Кхо шу ма даьллинге а баьши ордаши долаш даьда лаьтташ карадерзадеча керттерча районашка 32 миллион совгIа гектар аьхар. Мехка гулдаь деррига ялат 1953 шера гулдаьча 82,5 миллион тоннагара 1956 шера 125 миллион тоннага кхоачаш дукхагIа хилар. ХIаьта кийчдаь ялат 31 миллион тоннагара 54 миллион тоннага кхоачаш дукхагIа хилар.

Иштта из алсамдаккха вIаштIехьдаьннад баьш дола лаьтташ оахилга белгала деррига халкъа юкъара гIулакх а хинна дIаэттандаь. Хоадамбеш дола дош, массаза а санна, болхлой классага дар укхаза а. Цо целинникий мугIараште юкъе лаьхкар ший дикагIйола кадраш, организованности пролетарски дисциплинеи юкъейихьар. Партийни организацей кулгалца, профсоюзашеи комсомолои хьинаре дакъа а лоацаш, мехка промышленни централашка шерра патриотически болам баьржар керда лаьтташ карадерзадара ханал хьалха техника арахецар духьа. Массаза а лаьтташ леладеш хиннача районаша опыт йола ахархойи механизатораши ухийтар целине. Парте тIахьехама тIехьабаьлар интеллигенце викалаш. Советски Эскаре гIулакх даь баьнна тIемахой, вузийн техникумийн студенташ, профтехучилищашкара дешархой. Баьш долаш даьда лаьтташ карадерзаде доладаьча аьхха хьалхарча шерашка шоашта лайна цига вера миллион гаргга саг.

Хала гIулакх кхоачашде ший дикагIбола викалаш бахийтар комсомоло. Комсомольски путевкагIа, шоай дего къоабал а даь, баьш долаш дада лаьтташ карадерзаде вера 500 эзар совгIа зIамсаги йоIи. Баьш дола лаьтташ карадерзадеча доккха дакъа лацарах Даьхен эггара дезагIа дола совгIат — Ленина орден елар Ленински комсомола.

Целинни совхозаш дегIайоалаяра юкъе белггала башха-дика оагIув язйир советски студенчества. Хьалхара шу хинна Iац кхашкеи гIишлошъеча организацешкеи дукха эзараш болча студенташа къахьега, бокъонца хьаьнала къахьега. Цудухьа, новкъостий, вайна лоархIаме да цар целинана луш дар хинна ца Iеш, целинас цу кагийча нахаи мехкарашгеи луш дар а! Цар укхаза къахьегамеи физически денал чIоагIду, школа йоакх, бокъонца долча паччахьалкхеи гIулакха тIаберз уж, цар боккха политически культурни болх бу.

Из-м вай мел дах вайца дусаргдолаш ма дий, новкъостий.

Баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадеча хьинаре дакъа лаьцар вай мехка еррыгача союзни республикаша, ерригача областаша. Вай мехкарча деригача халкъий викалаша лаьтта леладерий хьакъале опыт, къахьегама навыкаш, котало яккха лаьрхIа хилар вIашагIтеха йола, интернациональни кхетам тела бокъонца йола школа а хинна дIаэттай целина. Дукхача целинни совхозий цIераша шорш: «Московский», «Ленинградский», «Киевский», «Минский», «Днепропетровский», «Горьковский», «Харьковский» — хьакхоллафах долча тешалаша санна дувц, уж хьан хьакхеллай. Къаьстта белгалдаккха безам бар са Москван, Ленинграда, Украина, Белоруссе партийни организацеша лаьца дакъа. Алхха казахски лаьттан тIа керда бIаьш совхозаш хьаяра новкъостал даьд цар.

Новкъостий! Укх деношка Московски городской партийни организаце ший партийни конференца ю. Вай Даьхен столицерча коммунисташта доккхий къахьегама толамаш дахар ловш ловца баккхарен баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадеча боарам боацаш доккха дакъа лацарах царна баркал аларен хьакъехьа аз луш йола предложени оаш хьаллоацаргъя аьнна хет сона.

Кердача лаьтташка баха хувш керда нах. Цхьабакъда баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадаьрий хьакъехьа дувцача хана дагара бараш вай мехка массе мIингера укх районашка баьхкараш хинна Iац. Иштта дег тIара лоархIаш дувц вай Казахстана, СибарегIеи, Урала, Поволжья шарача аренашка даим баьхарий, цар даьй, массаза а бахаш хьабоагIарий хьинареча къахьегамах а. Iимерза а хьаша-да везаш а тIаийшар цар керда баха баьхкараш., кулг кулгах а теха болх бир царца вай массане а дерхIар кхоачашдара — мехка керда ялатий йIаьхий гене хьаяра — шоай деррига низаш дIа а телаш.

Баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадарах вай мехка дахача халкъий доттагIалеи вIашин юкъерча новкъосталеи ленински политика укх ах бIаь шу совгIча хана парте лерагIа чакхйоаха политика гуччахьа кхоачашъяр хилар. Даьхено бе боагIача тайпара мах баьб из политика чакхйоаккхача юкъе хIара советски республико лаьцача даькъа — вай сийлахь-йоккхача Союза шовзткъе итт шу дузаш царна массанена а халкъий ДоттагIала орден еннай. Сона сий долаш хеташ гIулакх дар деза совгIат советски Казахстана дIалуга сайга кхачар. Цудухьа тахан а ала безам ба са, казахийн вай мехкарча дерригаш а дац ала йиш йоацача кхыча къамий викалийн низаш цхьана оарцагIа а даьха тIакIалтIатехь бай — из социалистически интернационализма башха-дика хьоккхам ба.

Целинай сийлахьа юбилей белгалйоаккхаш, вай де доагIача тайпара сий ду вай мехка болхлой класса, колхозни ахархой, советски интеллигенце, баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадеча юкъе шоашкара дакъа мел лаьцарий. Вай де доагIача тайпара сий ду турпалча эпопея берригача доакъашхой — лаьтта аьхарий, ялаташ дIадинарийи чуйлаьрийи, цIенош, зернохранилищаш, мастерскеш хьалъяьрий, электропередачай линеш уттаяьрий, берашта хьийхарийи уж кхедаьрийи, целинникий уиахцIенои йоакхо яьрий. Шоана массанена а доккха, халкъа баркал хилла!

Новкъостий! Вай мехка хьалхашка, вай халкъа хьалхашка керда бехктокхаме декхараш массаза эттача хана хьалха лаьттаб коммунисташ. Ишта хиннад из целине а. Парте тIахьехамо оарцагIбаьхар шоай ханашка, къаманга, образованега, квалификацега, вахара опытага диллача бе-бе бола Iалаьмате дукха нах. Уж вIашагIтохара, цар къахьегам вIаштIехьбаккхара, юкъера лерхIар кхоачашде тIаберзабара, баот тайнеи хьинар долеи бIаьш коллективаш а еш уж кхотабара лаха езар партейни, организаторски, идеологически балха йоагI-йоагIаш йола формаш. ХIаьта уж лаха а лехар.

Цу шерий чоалханеча хьалашка къаьстта шаьра хьагучаьлар вай партех йоаккхаш йола оагIош: нахаца айхха бувзам хилар. цар оазага ладувгIа, царгара Iомаяла, хьалха латта опыт хьаэцеи халлацеи, ерригача ноькъарленашца машар боацаш къовсам лоаттабе. кхоачамбоацарашта майрра, гуччахьа критика е хар. Баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадеча шерашка парте чакхдаьха деррига гIулакхаш Iалаьмате бокххача лоархIаме, хьахиннарашка диллача гIорбаьннача новаторски балха хьокхам а хинна дIаэттад.

Целинни юбилей йолча дийнахьа доагIаш а нийса а хургда цIаккха а юстара ца йоалаш шортта целинни ялат даккхар духьа лоаттабеча къовсама хьалхарча юкъиге лаьттача целинна областийи районийи парте обкомийи, райкомийи, колхозий, совхозий юххьанцарча партийни организацей, берригача коммунистий дизза сий дар.

Новкъостий! Из яле а е кхыяле а йолча экономически мероприятех хьахиннарий нийса, корта а болаш мах бара цифраш йоалае еза. Из дича тахан а пайдана хургда мотт сона. Шоана хов, дерригаш а боахама оборота юкъеэза лаьтташ 42 миллион гектар гаргга долга. Баьш долаш даьдача лаьтташа 31 миллиард пунт гаргга ялати дукха кхыйола юртбоахама продукци еннай. Къаьстта лоархIаме да укхазара вай доахар керттерча даькъе товарни ялат хилар. Аьлча кхоачам ба, керда карадерзадаьча лаьтташа мехка кийчдеча дерригача ялатех хIанз 27 процент луш хилар.

ДIадахача шерашка чIоагIъеннай, тоаеннай ерригача целинни районий колхозаши совхозаши. Из иштта Казахстана а доагIаш да. Укх тIеххьарча кхаь шера республика колхозашеи совхозашеи 2 миллиарди 831 миллиони пунт ялат дехкад паччахьалкхенга, дагадоккийтаргда аз, баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадале хьалхагIа дIадахача кхаь шера республике нийца ялат 321 миллион пунт мара ца хинна хилар. Из, шоана магарра, геттара йоккха юкъ я.

Керда лаьтташ карадерзадаро сихдаьд цу районий экономикан культуран деррига доакъош айделга. Масала, Казахстане, укх тIеххьарча 20 шера промышленни производства объем 7,2-зза йоккхагIа хиннай. Целина — уж хIанз миллионаш болча наьха быташ вахаран мел эшаш дола хьалаш вIаштIехьдаьха иттэш керда городаши бIаьш болхлой поселкаши.

Цу тайппара, новкъостий, хIанзара целина — из ялат хинна ца Iеш, шуреи дулхи хинна ца Iеш, хьалха эрий яьдача шеррача территорешка чIоагIъенна хIанзарча социали-

(Йистедоалар 2-ча оагIо тIа).

ПАРТЕНЕИ ХАЛКЪАИ КАРАГIДАЬННА СИЙЛАХЬ-ДОККХА ХIАМА

Целина караерзаяь 20 шу дизара хетаяь Алма-Ате хинна торжественни заседани

(Дlахододар. Долалур 1-ча оагlо тlа).

...стически вахара образ а я. Хlьата, бакъдар аьлча, уж ба эггара хьалха ухказа хьалхийнаш кхетабаьи башха-дйка нах.

Целинас дукхачарна вахар чу баха путевка еннай. Итташ а бlаьш а болча трактористех, комбайнерех, гlишлонхоех совхозий директораш, керттера специалисташ, партийни советски болхлой хиннаб. Цхьабакъда целинас нах кхебаьб вай яхача хана, уж дегlабаьхкар алхха уж балха лакхбаларца диста lац вай. Цхьаькха тайпа дегlабахкар а да укхаза, ниттал сага лоархlамен дикен а долш. Аз дувцар бакъахьара уйла чlоагlъялар, говзал лакхъялар, нравственни кхетам тоабалар да.

Целинас, образю аьлча, цу тайпара нах lалальмате дукха хьувкъабаьб: Казахстанера Семенов Николай, Оренбуржьера Задойный Василий, Красноярски краера Кобежикова Евгения, Новосибирски областера Устюжанин Василий, Волгоградски областера Соколов Александр, Рубан Василий, Саратовски областера Головацкий Василий, Ростовски областера Нужнов Петр, Алтаера Пятница Семен, Бахолдина Варвара, Чабанов Федор, Ставрополера Баштавой Петр, Башкирера Истамгалин Сафа, Омски областера Зародыш Петр, Кобзарь Иван, дукха а дукха а кхыбараш.

Цlераш яха lиш йолаш кхы а кlезига бац целине баха дика нах. Уж ба турпала гlулакхаш доахка нах, бокъонца целинни оамал йолаш бола нах. Из оамал хьахьоккхаш волча кхаь сагах аьнна а ала ловра сона.

Эггара хьалхарчарца целине а вена, ше lо ма кхаьччинге а тракторни бригадана керте эттав, хьинаре болх бе волавенав украински комсомолец Довжик Михаил. Цун балха никъ дуккхача сийлахьча гlулакхашца белгалбаьнна, ээарнеша хьаллаьцая хьаллоацаши ба. Из хlанз а ва бригадиралла болх беш. Цхьабакъда, дуккха ший ханнабараш а санна, ткъаь шера паччахьалкхен кругозор йолаш вола саг, ший гlулакха говзанч, кхетаме хьехамтелар а организатор а хинна дlаэттав Довжик Михаил. Довжик Михаил Егорович Казахстана Компарте Центральни Комитета членалла хержав. Даьхено Социалистически Къахьегама Турпала цlи еннай цунна.

Керда лаьтташ карадерзаде волавелачча хьалхарча гурахье а дена шерра дlаийзай трактористи комбайнери волча Демеев Жансултана цlи. Опыт дукхагlа йолча механизаторех, целиний ветеран, Социалистически Къахьегама Турпал вола из тахан а латт ший сийлахьча посте — комбайна штурвала хьалхашка.

Целиний цхьаькха цхьан патриотах — Иванов Иван Ивановичах а ца аьлча йиш яц сога. Ленинграде вхь ва из. Тlом болча хана, ткъеста шу даьнна зlамига саг волаш, шоай город лораеш хиннав из. Халачов хиннай, шаккхе ког дlабаьккхаб. Йlаьххача хана дарба даьтташ хиннача тlехьагlа Казахстане венав цу мехкаца ший кхел а йийза, из механизаторчалла болх беш вола хlанз ткъо шу совгlа ха яьннай, болх тlехдика а беш. Тlем тlа даьхача цун совгlаташта тlакхийттад целинни лаьттaшка къахьегама толамаш дахарах тийнна совгlаташ — Ленина цlи ордени Турпала Доьшо Седкъи.

Даьхено бе боагглача тайпара мах баьб дуккхача целинникаша шоай са ца кходеш хьийгача къин. Социалистически Къахьегама Турпала сийлахьа цlи еннай 272 целинника. Ордешаши медалаши еннай 96 965 сага. Баьш долаш лаьда лаьтташ карадерзадеча дуккхача советски наха хьинаре дакъа лаьца хилар хьахьокх «Баьш долаш даьда лаьтташ карадерзадарах» яха медаль иха миллиони 340 эзар сага енна хилара.

Сийлен хоастами хилба ленински парте хьалхтебаьчеи оарцагlбаьхачеи Советски мехка цlи хезача наха.

Шоана хlанз ховш мадарра, доккхий производственни толамаш дахарахи баьши ардаи долаш даьда лаьтташ карадерзадаь 20 шу дизарца дувзаденнеи 30 целинни совхоза, колхоза, lилман учрежденена ордешаш еннай.

Мукъаба сона совгlаташ деннараш дег тlара даькъала бувцеи керда толамаш дахар ловш цаона ловца баккхеи!

Новкъостий! Вай дика традици я — хlара юбилей, даьрий мах а баь, дlахо кхоачашде лезача декхарий уйла яра дола бахьан санна лоархlаш. Цудухьа геттара дика кхетадеш да, целиний 20 шу дизар берригача юрта боахама хьалахи перспективахи цlенхаштта къамаьл дара дола дика бахьан хинилга.

Нагахьа санна вай парте историега вай хьежача, вайна бlаргагурга, аграрни политика массаза а цун теркама юкъмоттиге лаьтта хилар. Из-м кхетадеш а да. Деш лаьа къамаьл болхлой классеи ахархойи цхьоагlо lалашъеча а пролетарски революци котъяьккхара, социалистически эргалонаш яра, керда общество хьалъяра тlаберзабаьча а парте политически наькъа керттерча лоархlамеча даькъах да.

Кхетадеш да, исторе хlара этапо социальни политически хьала башхалонаша, мехка эцарашен цун торонашен белгалдеш дола ший специфически декхараш хьаувттадаь хилар. Цу тайпара декхараш хьаоттадаь хlанзарча этапо а. Советски общество коммунизма материально - технически база хьаяра хана чу яхаро къаьстта шьра гуш хилийтад социалистически промышленность, культура, lилма, техника чlоагlъа дегlаахарай юрта боахам тlехьабитарай юкъера, юкъ вlаштlехьа ца хилар. Йlаьххача хана чухь — цхьаяраш объективни бахьанех а цхьаяраш лоархlамаш нийса ца дарах а — къоастаянза дукха проблемаш lайнай юрта. Цар новкъарле яьй юртбоахама производства прогресса, юхатийттад берригa халкъа боахам дегlабоагlилга.

Цу дерригача хlамаша партенен цун Центральни Комитетан къаьстта бехктокхам тlабожабора, вайгара дlадехар юрта боахам тешшаме айбелга lалашдергдолаш, юртбоахама къахьегама маlан эргадоаккхаргдолаш, юрта сибат ше хувцаргдолаш йола политика лелаелга. КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленумагара тlатеlla дlадоладелар вай цу тайпара политика вlаштlехьаькха, гlана тlехьа гlабоаккхаш къестадеш бlарзагlа дола дешаш а долаш: заготовкай керда порядок а чулоацаш производство дегlайоалаелга lалашдеш дола экономически хьалаш вlаштlехьдоахилга, капиталовложенеш наьха санна алсамйоахилга, юрта боахама механизаци, химизаци, лаьтташта мелиораци яра йlаьххача ханара комплекси программа чакхйоаккхилга, юртбоахама lилма дегlадоваделга, организаци управлени новлаш эргайоахаш тоаелга. ЦК дуккхача Пленумашка, парте XXIII-чеи XXIV-чеи съездашка дегlайоалаяьи чlоагlъяьи йола из политика миллионаш болча советски наьха гlулакхий лард а хинна дlаэттай.

Иззза бакъо я вай, хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тlаберзабаь партен халкъон беча балхо ший беркат лу ала. Тlа-тlа дукхагlа йоахаши кийчъеши я лаьттанцарен хьайбашкарен йоала продукташ. Лаккхлу къахьегама овсарлеи юртбоахама производства эффективности. Алсамъювл колхозхойи совхозий болхлойи доходаш. Тоалу юрта бахача наха деш дола культурно - бытовой гlулакхаши уж социально lалашбелгеи.

Укх тlеххьарча шерий втогаша шаьра хьахьокх, хlанз а lаламах тийша вай дале а, хlьата а 10 е 15 шу хьалхагlа санна ца хилар. Лурчагlа, хаоттмга диллача эггара халагlа хиннача шера, укхал хьалхагlа дlаяхача пятилетке хlара шера юкъера лаьохlача гулдеш хинначул дукхагlа ялат гулде вlаштlехьдаьннад вай. Соахка хаоттам дикагlа бар. Цхьабакъда Урале, Сибарегlа, мехка цхьайолча кхыча районашка хаоттама хьалаш атта нийсдаланзар. Хlьата а, ховш мадарра, цlаккха а ца гулдаьча тайпара, мехка деррригача исторе чухь эггара дукхагlа ялат гуллир.

Бакъдар аьлча, воашта хеттар даь довла-м гаьна да вай. Хlана а бизза кхоачамбеш дац общественна эшараш. Цхьабакъда эргало хиннай, овлангара эргало. Из, новкъостий, партен халкъон чакхдаьхача гlулакхех укх тlеххьарча хана хьахиннача керттерчарех цаl да, вайна карагlдаьннача лоархlамегlарча хlамаех цаl да!

Баьча балха итогаш раьза хинна белгал а йоахаш, вай, новкъостий, цунца цхьана теркалде деза вай хlанале кхоачашдаьрашна нийсдича кхы кlезигагlча лоархlаме доаца декхараш вайна хьалхашка латташ хилар.

Аьлча кхоачам ба, вайна хьалхашка, лаьттача, латтача, хlьата, хетаргахьа, хlанзчул тlехьагlа дуккхача хана латторгдолча алхха цхьан декхарах. Из да хlара гектара тlара боала хьувкъам айбар. Нагахьа санна гуччахьа аьлча, дукхача боахамашка, аз-м аргдар кхыметтел районашка а, вай хlанз а тlехьа лоха хьувкъам кхебу. Хlьата хlара гектара тlара хьувкъам лакхбар деррига гуллеш дола ялат чlоагlа алсамдаккхар, юртбоахама продукци, дукхагlа эцар, хlьата долче, — халкъа вахара боарам лакхбар ма дий. Хьувкъам айбара дешаш вай химизацеца, лаьттаашта мелиораци ярца, агротехнически балхий ерригa комплекс чакхъяккхарца дувз.

Цунца дувзаденна цlаькха а хьоахаде безам бар са хlанзарча этаперча вай парте аграрни политика керттера лостамаш.

Царех цаl — производство лакхъяра юрта боахама болхлой материальни безам тlабохийтилга lалашдергдолаш йола экономически гlулакхий система хьаяри эргайоахаш тоаяри, уж тайпа хьалаш вlаштlехьдахар, колхозаши совхозаши дlахо экономически чlоагlъяр. КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленума исторически лоархlам латта а латтар духхьал из декхар кхоачашдара цо лард елла хиларах.

Хlьата дlанхача шерашка а дукхачар кхетадора, юрта боахама къахьегамхой материальни безам совбаккхаро производство лакхъяра новкъостал деррлолга. Цхьабакъда из дош да къоастадеш дукха ма яьлар. Хьахулаш бар цхьа ший тайпара гон тlа кхесташ бола го — кхоачамболаш йолча темпаегlа дегlаахаша производство, хlана аьлча тоъал ахча дlахецацар материальни стимулирозаний яра, хlьата ахча тоъацар производство шортига дегlанхандаь. Цу гома юкъера довлара хоадамболаш хувца езаш яр дlайолаенна практика, хlьата Центральни Комитето из да а дир. Хано хьахьекхар, цу хана чакхдаха аьнна оттадьраш ханаца мел дика тарлуш а нийса а да.

Цар маlан сенах латтар аьлча, из латтар, массех шера чlоагlа планаш оттаярахи планал тlех йокхача юртбоахама продукцена закупочни маьхаш лакхдара наькъаца стимулировани ярахи. Цар а кхыча а гlулакхаша чlоагlдир колхозийи совхозийи экономически хьал, производство айаран къахьегамах мах дукхагlа теларан хьалаш вlаштlехьдаьлар.

Дlанхача шерий опыто бокъонца бакъдир экономически рычагех пайда боалаш хилар, къаьстта а уж моральни стимулашца цхьана, кхетам а болаш, таръеш хилча. Дlахо а эргайоахаш тоае еза уж, къаьст-къаьстача болхлойн бlарччача коллективайн къахьегамах тела махи пар гlулаххех бухоодача кхаьчача хьахулараши шоайла тlа-тlа дукхагlа овхийташ бувзам болаш хилар теркал а деш. Алхха ниттача наькъаца мара вlаштlехьдаргдац лаьттахи техникахи биззa пайда эца, къахьегама овсарле сихагlа лакхъе.

Цу даькъе кlезига телац керда предложенеш, кlезига чакхдахаца цlенхаштта lомаде доагlаш дола керда дlадоладаь лоархlаме гlулакхаш. Колхозийи совхозийи экономически база чlоагlъяра, юрта боахама къахьегамхой материальни безам совбаккхара дешаш хlанз а партен паччахьалкхени теркама юкъмоттиге дусаш да.

Парте аграрни политика цхьаькха лоархlаме лостам — юрта боахам хlанзарча индустриальни ларда тlа оттабар, экономика цу даькъера lилма-технически прогресс хоадамболаш сихъяр. Парте оттаьча шеррачей массе оагlорахьарчей программа керттера доакъош массанена а довзаш да: юртбоахама производствана комплексни механизаци, химизаци яр а лаьттаашта мелиораци яр духьа шеррача масштабагlа балхаш чакхдахар а.

Укх тlеххьарча шерашка кlезига хlамаш даьдац цу даькъе. Юрта боахамга дlайохийта капиталовложенеш укх пятилетке 129 миллиард сомага кхоачаш дукхагlа хургья укхал хьалхагlа дlаяхача пятилетке дlадахийтача 82 миллиард сомаца нийсйича. Селлара дукха машинаши механизмаши, селлара дукха удобренеш а зуламдераштеи оасарцеи лоаттабеча къовсама химически средстваш а хlанзалца цlаккха а кхачаяц юртарча къахьегамхошка, хlанз миссел шера даьржа ирригаце, тlаьда лаьтташ докъадара, юртбоахама аренаш тоаяра балхаш даь моттиг цlаккха а яйзац мехка.

Вай дlахо йодача хана а дукха ахча дохийтаогда юрта боахамга. Цхьабакъда тlа-тlа шьарагlа гуш хьалхарча плане хьаоттаю гlулакха дикагlйола оагlув: халкъа ахчах эггара дукхагlа гlойле яргйолаш мишта, малагlча тайпара пайда эцаргба.

Вайна, масала, тlа-тlа дукхагlа эш юрта боахама тела машинаш. Цхьабакъда — алхха машинаш йиша а lац. Вайна эш йоккхача специализировании производства дlадехарашка хьежжа хургйола, прогрессивни технологи юкъекхахьа йиш хулийтаргйола кердеи кердагlа йолеи техника. Укхаза вахаро сихву алараш кхоачам хилац, цо юхасаца оамал а боацаш тlехьара тlалехк, цхьан сахьата а са па доаккхийташ.

Масала, дукха ха йоацаш а тlехьа трактора геттара дукха лоархlаш бар 95—100 говра низ. Хlанз Ленинградерча вай промышленносто Кировски заводе арахец 220 говра низ бола трактор, юрта даьрхlа арахеца йолаеш я 300 говра низ бола «К-701» яха трактор. Хlьата специалисташа йоах, укх гаргарча хана кхы а боккхагlа низ болаш йола трактор эшаргья лаьтта ахара. Цунца дувзаденна массеха дош ала безам ба са Павлодарски тракторни заводах. Павлодарски завод кlезиг-кlезига йоаккхаш, зе а хургдоацаш, боккхагlа низ бола тракторaш, масала, «К-700» яхача тайпара яраш, арахеца йолаяра уйла елга деха безам бар са Казахстана Компарте ЦК-агара, парте Ленинградски областной комитетагара, Кировски завода инженерашкара. Цунах гlулакха пайда бала тарлора.

Низ алсамбаккхара проблема ниттa юртбоахама техника дуккхача кхыча тайпашта а йоагlаш я. Сона дагадоагlа берригача мехка вовзаш волча сийлахьча бригадира Гиталов Александра дешаш. Сона хозахеташ гlулакх дар халкъий Доттагlалла орден Украински ССР-а дlаялар, Цул хьалхагlа Киеве республикански партийни актив хилар. Цига Гиталов Александра аьлар, хlанз аралашача комбайнашка «Гоэшабургболаш ба» хьалха латтача боахамаша кхеб лакха хьувкъам. Хlьата цу тайпара хьувкъам кхеба безаш да вай мехкара деррига боахамаш. Цудухьа цу тайпарча оазашка ладувгlа деза промышленни предприятешеи конструкторски бюрошеи. Вай декхарийла да, тайп-тайпара балхаши цу техниках пайда эцара хьалаши теркалдеш, ерригa юртбоахама техника эргаяьккха тоаяра йоакхо е. Цу дерригача хlамаша вайна новкъостал дергда юрта боахане къахьегама овсарле дикка айе. Цу цхьан ханна йоакхо е еза шоай профессиональни говзалга диллача техника кердача боарамга хьежжа хургболча механизаторий тоъал доккхеи квалифицированнии эскар хьадара а.

Новкъостий! Вай цкъа дийца lийнадаш хьайбай боахам айбарах дола дош. Массанена а ховш дар кердадаха хьаштдац. Хlанз деш дола къамаьл юрта боахама из лоархlаме дакъа хlанзарча индустриальни ларда тlа оттадара, производства специализации концентрации кlоаргъяра хьакъехьа да. ЦК декабрьски Пленуме яра оттадаьдар хьайбаш лелаеча йоккхийча фермайи комплексайн хьалашка хьежжа йола машинаши оборудовании хьаярах, комбикормови промышленноста низ дикка алсамбакханза баьг ца хиларах дола дош. Сел дукха ха а яц хьайбай боахамаи доакъараш хьадаран яиа машинаш теергйола министерство вlашагlъелла. Из сихха когаш тlа а этта, хьайбай боахама мел эшача хlамаща из lалашбе йолаяла еза.

Из, бакъдар аьлча, кулгаш вlашка а дехка датlен кердача министерства ший гlулакхаш биззача низаца хьахьокхарга хьежев деза яхилга вlалла а дац. Вахаро хьахьокх, партийни, советски, юртбоахама органаша инициатива гойтача, шоай доалахьарча ресурсех хьисап деш кхетамцеи пайда эцача моттигашка хlанзле а дика беркат доалаш хилар. Центральни Комитето дlакхайкадэ, союзни республикай Компартей ЦК-аша, обкомаши крайкомаши, йоагl - йоагlача советски юртбоахамен органаша ЦК декабрьски Пленуме лагадовларах йоагlаш йола выводаш ергйолгахи, кхетадеш мадарра, доакъарий проблема, lалальмате лоархlаме, аз-м аргдар — керттера проблема а чулоацаш, хьайбай боахам айбара йола шоай торонаш цlаьхка а бокъонца юстаргйолгахи ше дот тийша хилар; хlара республика, хlара областа йолаш я резерваш. тlаьта парех гlулакх чакхдаккхар дукхьа пайда эца а беза.

Дукха ха йоацаш цу хьакъехьа къамаьл хилар са новкъост Кунаевца.

Малагlа къамаьл дар даьр? 32 миллион жа да Казахстана. Новкъост Кунаевга хаьттар аз: хьайбаш дебадара йолча ерригача резервех пайда ийца-м мича яьннай Казахстан? Мичара, яьннаяц. Тхо шаккхе а цхьан уйлан тlа сецар: жа 50 миллионага кхоачадеш дебаде йиш йолаш я Казахстан. Оаш детта тlоараш, новкъостий, аз кхетадечох, из дизза къоабалдеш хилара маlан долаш да. Хlанз вай хьамсарча Димаш Ахмедовича Кунаева, республика Министрий Совета вlаштlехьдаргдаш из цифра кхыметтел цхьан устагlана а эшае. Кхетадеш мадарра, цхьадола новкъостал-м эшарга республикана. Уж дешаш хlанз къоастадеш латт. Цудухьа, бакъдар аьлча, данза даргдоаца новкъостал дергдолаш да. Цхьабакъда моттигерча партийни органаша хlанзе а бокъонца дlадоладе деза из гlулакх.

Мукъаба сона,, новкъостий, юрта боахама химизаци ярей лаьттаашта мелиораци ярей лоархlам мабарра ца бувца. Из гуш ба. Химизаце перспективни плана тlа оттадаьд. 1980 шера 120 миллион тоннал кlезигагlа йоацаш удобренеш лулга. Укхазара хьадоагlаш да уж дlаккхуьхьачеи лоаттаечеи хана йовлга соцадар, удобренеех пайда эцара агротехнически правилаш кхоачашъяр. колхозанни совхозийн кадраш агротехнически кийчъелга тоадар лоархlаме хулга. Цхьабакъда алазза валац, цу даькъе, халахете а, хlанз а lалальмате дукха кхоачамбоацараш хилар, дlаккхуьхьачеи лоаттаечеи хана удобренеш сов дукха йовш хилар.

Хlьата мелиоративни гlирсаш хьалдарах лаьца аьлча, цар масштабаш шоашта нийса дунен тlа кхы цхьаькхаш йоацаш я: мелиораце практически чулаьцай мехка ерригa районаш. Цунах даьнна беркат хlанзле а дика гуш да. Керттерча даькъе хий декха лаьтташ шердара чотах тешшаме дукхагlа кхебу боамби. Вай доккхал ду Узбекистана, Туркмене, Таджикистана, боамби лелабеча ерригача кхыча республикай къахьегамхоех. Дlадахача шера шоай декхараш кхоачашдаьд цар. Тахан вайца цlей деэлеча ба цу районий кулгалхойи делегацеши. Царга хатта безам бар са: мишта хет шоана, новкъостий боамби кхебераш, могаргдий вайна укх шера лакхагlйолча шифрай цlераш яха?

Ишттa латт гlулакх дугаца а. Дукха ха йоацаш решении тlайнцай Кубань яхача хингонахьенаш йокъаяра йоккхача масштабера балхаш чакхдахара хьакъехьа, хlьата цу гlулакхо йиш хулийтаргья дуга дlадув лаьтташ кхы-а дукхагlа шерде. Тlа-тlа алсамдоаргда вай мелиораци яьна лаьттаашкара боахача юртбоахама продукце дакъа. Из вай ца дой — йокъало кхы а йlаьххача хана сагlа, производство лертlара кха, халкъа боахама планаш телхае тарлу вай. Центральни Комитето логдоах, мелиорацега дlаухийтача халкъа ахчан кхела хьалхара жоп дала дезаш мел бараша мелиоративни балхий программа чакхйоаккхилга диззаи ший ханнахьеи lалашдарга.

Кхы шерагlа йола проблема а я — кхы мел долчоа лаьттаех пайда дикагlа эцара проблема. Лаьттаех пайда эцара порядках дола законодательство долаш да вай. Из дизза кхоачашданза, лаьттаех lагlьоаргаш елга соцаданза дарг ца хиларах дувцар дукха ха йоацаш СССР Лакхехьарча Совета Президиума заседание. Лаьтта из да мах баь варгвоаца халкъа рузкъа. Цудухьа вай декхарийла да из лораде. Цун продуктивность лакхъе, хlара гектаро хьалур тlа-тlа алсамдаха.

Из дехкар, кхыдараш а санна, цхьана кхоачашде деза, гаргагlара эшараши гаьнна дlахорча ханара перспективаши, юрта боахама хьашташи промышленноста эшараши шоайла дувза а дувзаш, социальни а, белгала аьлча, демографически а аспекташ теркал а еш. Цу тайпара комплексни никъ лелабелга хьахьокхаш дола масал — дукха ха йоацаш КПСС Центральни Комитета Политбюро хьежаи ЦК-ас тlайнцаи бола «РСФСР Черноземни йоацача зона юрта боахам дlахо дегlабоалабара де дезарий хьакъехьара» соцам. Деш дола къамаьл, мадарра аьлча, 1990 шерага кхаччалца лаьрхlа йолча, вай мехка lалальмате йоккха район массе оагlорахьара дегlайоалаяра программа хьакъехьа да. Цу тlа оттадаьд дукха миллионаш гектараш дола лаьтташ тоадара тайп-тайпарча балхий комплекс чакхйоаккхилга. Хьатlадоагlача пхе шера 35 миллиард сом хьожаде лерхlаш йола программа кхоачашъяро эргайоаккхаргья вай мехка юкъе улла йоккха край, новкъостал дергда ерригa экономика дlахо айяра.

Массех дош арга аз тlа-тlа лакхлуш болча юртбоахама lилма лоархlама хьакъехьа. Вайцига беркате болх бу гlулакха мутlахьа болча итташ ззараш тохкамхоша, хьаьий институтийи опытни станцейи шерра сеть. Дукха хlама даьд цар. Цхьабакъда тlа-тlа дукхагlа lаткъаш да lилман низаш шоай гlулакхий лостамашка диллача санна, ниттa территорей башхалонашка диллача а цхьатаррарча боарамагlа дlаюха декъаш ца хилар.

Гучох, пайдана да lилман учрежденей структура теркалъяр, мела моттигаш чlоагlъяр. Юртбоахама производства революционизаци е могаргдола керда идеяш, биохими, генетика, молекулярни биологи йолалургйолаш йола тlайоалача хlамайи хьайбайи lалама хьакъехьара фундаментальни знанеш хаддаза духьювлъита эш юрта боахама. lилмахоша керда, дукхагlен тешшамен хьувкъам тергбола фун сорташ даларга, продуктивность лакхагlа йола хьайбай фу доладарга хьежаш ба юрта боахам.

Хьаьцаргда вай, масала, lилмана беркате декхар — гурахьа дувча кlин лакха хьувкъам луш дола сорташ Сибарегlеннен Казахстанаи бlаьстан юкъе дувча кlин сорташ — Украина, Поволжьяна, мехкарча дуккхача кхыча ялаташ кхедеча районашта хьадар. Из дехар ду вай воай lилмахошка, опытни станцешка, селекционерашка. Из дехар цар сихагlа кхоачаш ме ду, цу лоархlамеча декхарах толамегlа ме лоархlабу — дукхагlа хургда царна халкъагара сийи баркали.

Хlьата хlанз парте цхьаькха цхьан лоархlамеча лостамах — производство вlаштlехьъяккхара, юрта боахама ду доал тоадара формаш эргайоахаш тоаярах аргда аз. ЦК декабрьски (1973 шера) Пленумо белгал мадаккхара, из лостам тахан боккхача лоархlаме ба. Материально-технически база чlоагlъярца ше дегlабара кердача этапа чу боал. тlа-тlа дукхагlа индустриальни ларда тlа отт. Хlама хьадеча низашка дикалгахьа хиннача цу лостамо, ший аргlанна, дlадех производственни отношенеш эргайоахаш тоаелга, къахьегам юкъара берзабара, бекъара процессаш чlоагlъелга. Фу яхилга да из? Дlаяхача ханагара тlехьаленна чьайнца, хlанзалца йиса хиннача, производства дуккха, декъаденна доакъош долча структура гlулакхаша юхаетт юрта боахам lилма-технически кхы тlа а кийчбара процесс, новкъарле ю цунна интенсификаци яра. Цудухьа производствана дlахо специализации концентрации яр, боахамий юкъара кооперации кlоаргъяр тахан мехка юрта боахам дегlабоалабара саготагlдола, овлангара дешаш санна хьаэтта латт.

Вайна дика хов, индустриальни методаша йоагlаш йола эффект производства масштабаш тоъал йоккхий хилча мара ца лулга. Бакъда уж масштабаш духхьал, аргдар аз, хlанз йолча дукха отраслеш йолча структура хьалашка боахамаш механически вlашагlтохар чотах доккхий . дар шийн доазонаш долаш да. Бокъонца нийса кхы никъ ба — хlанзарча lилмачеи техникачеи карагlдаьнначох пайда эца торо луш йола производства концентраци цун специализацеца таръяр.

Концентраце ларда тlа специализаци яр пайдане хилар бакъду йоккхийча колхозийи совхозийи царца целинни яраш а йолча опыто. Цу тайпарча совхозашка массаза а яхар санна къахьегама овсарле, техниках, удобреех, доакъарех пайда эцилга, кхыдола хьокхамаш лакхагlа да. Цунна чlоагlлу боахама чурча подразделеней хозрасчетни коопераци елга, чlоагlлу царна юкъера производственни бувзамаш, тоалу производствана доал делга.

Цу ерригача торонех мамогга дуккагlа пайда эцар вайна боккхача лоархlаме да. Цунца цхьана, хетаргахьа ерригa совхозаши колхозаши йолаш яц шоай доазонашта юкъе боккха специализировании боахам хьабара эша паьхен материальни ресурсаш. Цо актуальни ду боахамашта юкъе специализации концентрации боахамий шерра кооперации яра ларда тlа хьаяра декхар. Да а да из ниттa. Хlара боахама ше къаьстта болаш йоккхий производственни объекташ хьае рузкъа тоъаргдац. Кхы тайпа хургда нагахьа санна массехк боахамий ресурсаш вlашагlтехача. Цо торо лу царна цхьана йоккхий специализировании индустриальни хьисапе предприятеш хьалъе. Цу тайпарча процессо шийна никъ булл юрта боахама деррригача доакъошка. Боахамашта юкъера специализаци яьржай Молдаве, Белоруссе, Украине, Российски Федераце цхьайолча областашка.

Боахамашта юкъерча специализаце дикагlа йола оагlув я колхозийи совхозийи шоай средствах биззагlен эффективнегlен пайда эца цо торо луш хилар. Хlьата цу гlулакха средстваш хьожае кийча йолча колхозаштеи совхозаштеи шерра никъ белла беза, проекташ увттаеш, техникеи оборудовании луш гlо де деза.

Майрагlа дlадахьа деза городаштеи индустриальни центраштеи юкъе ухха специализировании бацадаарий - шурий боахамаш, хьакхарч, доккхий доахан, жа чуоттадаь кхоаба, комбидоакъараш ду, продукци чакхйоаха цхьана хьаю механизировании предприятеш ехкалга. Шерра дегlада деза производствана гlулакх ду гlишлошьюи мелиоративни организацеш, гlишлоний материалаш хьаю, хьун боахам, электрификации лелаю, юртбоахама техниках пайда ийбу, агротехнически гlулакхаш ду предприятеш санна долча боахамашта кооперации елга.

Специализаци дегlаяро вуг кхы лакхагlа йола коопераце формаш хьахнларга, тlаккха царех дlакхет колхозаштеи совхозаштеи цхьана паччахьалкхен промышленни предприятеш а. Хьахул аграрно - промышленни хьисапе комплексаш. Мехка къаьст-къаьстача зонашка, масала, Молдаве, Ростовски областе, Краснодарски крае уж тайпа объединенеш йолаш я. Цар опыт теркам тlабахийта lомае а цох дукхагlа пайда эца а беза. Цу тlа а дувцар таханарча организационно - боахамий проблемаех а доацаш, принципиальни проблемах — паччахьалкхени колхозно - кооперативни доалахьен формаш дlахо гарга йоалаелга хилча.

Цу деррригача дешашта дукхагlа терко е а гlо де а деза партийнии, советски, юртбоахамен органаша, царна lилма анализ е, къаьст-къаьстта хьажа а веза цхьаннена тlехьа шоллагlдар кхоачашдеш чакхдаха а деза. Цу тlа а, хьалаш тайп-тайпара да вай, мехка зонашка меттел, къаьст-къаьстача областашка а, хьашт дале районашка а. Цу гlулакха бехктокхаме болча берригача новкъосташка, юрта боахама берригача болхлошка ала безам бар, укхаза сихвала мегаргдац, искусственно хьалхатетта йиш йолаш а дац. Гlулакх рационально, экономически хьакъалца леладе деза. Товарни продукце керттерча тайпашта специализации концентрации яро вlалла а дlадехац хlара боахамо боахаме чухь эша, е, аргда вай, моттигерча базар тlа яха еза продукци хьаю отраслеш дlаяхар.

Центральни Комитето специализации коопераци кlоаргъяра декхар хьалха доаккхаш, вlалла а лерхlац яхь е ший тайпара борал сихагlа малагlа варгва, аьнна кхайкаде. Цунца цхьана инерци, цу лоархlамеча гlулакхага ведомственно, местнически хьежалга эшаде деза.

Производство вlаштlехьъяккхара керда, кхы тlа а эргаш дикагlа йола формаш лехарца айхха дувзаденна да юрта боахама доал дара формаца. Доал дара хlанзара структура хьахиннай дуккхача шерашка, хlьата хlанз, сона хетачох, сов чоалхане я, хlьата кхетадечох, из lаткъ цуп эффективноста. Вай уйла е еза эргаш дикагlа йола доал дара система лахара. Из мишта хила еза — из кlоаргагlа lомаде а практике тахка а деза. Хlьата а хlанз тешшаме дувца йиш я из система йоагlаш хила еза дlадехарашин критереши.

Цкъа-дале, юрта боахама деррригача дешашта цаl бола паччахьалкхен юкъара никъ чакхбоаккхилга lалашдеш, ведомствашта юкъера гlулакхаш айхха дувзаш, ер е кхыча балха участка бехктокхаме йолаш хила еза из. Шоллагlа-дале, цо лерхlа деза доал дара тайп-тайпарча боарамашта юкъера бокъонаш бехктокхами къоастабелга. Кхоалагlа-дале, из органически тарлуш хила деза централизованни планови доал дар совхозашеи колхозашеи шоай лоlамагlа, инициативагlа продукци хьаяккхарен йоккхарен дешаш кхестаде дезаш хиларца. Хlьата, диазлагlа-дале, из гаргаоза еза юртбоахама производствана, тар ме лу совгlа йола звеньяш юкъера дlайоахаш а мамогга дукхагlа пайда боалаш а хилийта.

Моттигашкара ЦК тайп-тайпара предложенеш ух юрта боахама доал делга эргадоаккхаш тоадара лаьрхlа. Уж бокъонца хьежа а хьежа къоастае езаргья. Мичча бесса дале а хlанз йола доал дара структура моллагlча тайпара хувце а, вай цlаьхха, хетаргахьа, хlама де йиш яц, вай кулгал лувца деза опыто, эксперимента хьагойтачох, доал дара хlанзарча lилма выводех.

Ишттa да, новкъостий, парте аграрни политика керттера дешаш. Белгалдаккха безам бар, дувцар гlулакх юкъахдоахаш а тlехьдоахаш а хlама нийса долийташ дlахьалха даха торо хулийтаргйолча алхха цаl йолча политиках, вlаши дувзаденна долча лостамех а гlулакхех а долга. Вайна лоархlаме, да из политика леррагlа а де лерхlар фуд ховш а дlаяхьар, цхьалха йоацача халкъбоахама проблемашка воаш тlера а ца доахийташ, юртбоахама производство айяра хьожаяьча фонда юкъера средстваш уж проблемаш кхоачашъяра дlаяхийта тlертала эша а деш. Алхха ниттa мара дlадоаккхалургдац вайна общественна эшачарна юрта боахам тlехьабусаш хилар.

Новкъостий! Пятилетка бехктокхамерча хапах деннад вай — укх шеро, мадарра аьлча, къоастамбергба из чакхьяккхарга вай мишта доагlаргда. Цунца дувзаденна халкъа боахама хьалхашка отта декхараш къоастамбеш дийцар дlадахача шера декабре КПСС ЦК Пленуме. Хlанз Центральни Комитет болх беш я уж решенеш кхоачашъяра тlехьа, боахам лелабара ерригa система мехка дегlаенача торонаштеи эшараштеи доагlаш долча кердача лагlа тlа яккхара тlехьа.

КПСС ЦК декабрьски Пленуме ира оттадир халкъа боахама деррригача доакъошка, вай балха деррригача доакъошка балха стилах дола дош. Бехктокхам айбар, инициатива, корта бола гlулакхаш доахкаш хилар, социалистически хьисапе хlама леладар сакхетаме дисциплина хьалхкеелга а кхоачамбоацараш ца лар а — уж балха партийни стила гlулакхаш хlанз боккхача лоархlаме а хинна дlаотт. Уж деррригаш а общественни вахара моральни духовнии даькъагlа кхоачаш а плана тlа е статистически отчета тlа а дахьа йиш йолаш а дац. Хlьата вайна воай опытах хов коммунистически оамален коммунистически сакхетамен уж башхалонаш lалальмате боккха материальни низ болаши вай сийлахьйоккхача Даьхен дегlабоагlача низацен рузкъащен. советски халкъа хьал-торо айярца, вай Даьхен оборонни низ чlоагlбарца хьагуши хилар.

Ишттa цудухьа парте экономически политика хадаргйоацаш ювзаенна я цун политико-кхетам балара балхаца. Ишттa цудухьа вай декхарийла да ишттa селла тlагlертан леррагlен воай берригача балха боарам айбара тlехьа къовсам лоаттабе.

Хlанз, парте экономика дlахо айяра а халкъа боахама доал дара система эргайоахаш тоаяра а декхараш кхоачашдеча хана, къаьстта лоархlам болаш да къахьегамхой доал дара гlулакха юкъе хьинарегlа дакъа лацара юкъеозар, цу гlулакха цар опытахи хьаькъалахи биззагlа пайда эцар. Из хьадоагlаш да бокъонца йола демократизм, деррига паччахьалкхен гlулакхаш къестадеча наха дакъа лацар шийх долча вай общественни системагара. Парте XXIV съездо къаьгга белгалбир вай социалистически демократи тоаеш эргаяккхара никъ. Из никъ вай дlа а бихьаб чlоагlа а тlера ца доалаш дlа а хьоргба, наькъа творчески хьинар оарцагl а доахаш, паччахьалкхен органашкеи ниттa дуккхача наькъа общественни организацешкен гlолла общественна доал дара формаш кхы а йlаьхегlа а хулийташ. Цу гlулакха юкъе берригача къахьегамхоша шерагlен кlоаргагlен дакъа ме лоац чlоагlа хургья вай общественни строй, кхы тlа а толамаш доахаш кхоачашдергда вай коммунизм хьалъяра декхараш.

Парте нийсача политико, из политика наха хьаллацаро, советски наха шоаш ца кхобеш къахьегаро керда торонаш хьаел вай Даьхен исторе селла дlаьхий дола турпалера гlулакхаш карагlдувлара. Целина чакхйоалаш яц казахстански алтайски аренашка. Целина — из Сибарегlен тайга, Къилбаседен тундра, Юкъерча Азе яьссаленаш я. Мадарра алара кийчъеш йолча цхьан проекта цlи йоаккхаргья аз. Из — Байкало-Амурски магистраль, ерригача Малхбоален Сибарегlеннен Гаьнарча Малхбоаленнен юкъе гlолла гlоргбола машинникъ. Кхоачалургдоаца ший lа, лама рузкъаш дола Сибарегlен дукъ декъаргдола из машинникъ хьалбаро никъ хьабел йоккха промышленни район хьаяра. Цун дlоахалла хьахургья поселкаши городаши, промышленни предприятеши рудникаши, кхетадеш махиллара, аьха а аьха боахамашка дlалургда керда лаьтташ.

Тийша ва со, новкъостий, из гlишло деррига халкъай хургхиларах. Цига дакъа лоацаргда ерригача республикаша бакийтараша, эггара хьалха вай кагирхоша.

Из еций дукхха ззараш болча вай кагийча наькъа дегаш уоаттадергдола перспектива? Хlьата де лерхlараш кlезига дац вай. Царех цхьадараш хlанз арадаьннадац юкъерча идеяйи лоархlамийн гомачура. Вокхарна тlа болх беш я плановни органаши проектни институташи. Цу тайпара целинникий керда ноахалашта де хlама тоъаргда. Хlьата а хургдолчунгара хlанзарчунга доалаш, вай массаза а дага кхаба деза, кхоанара къахьегама толамаш таханарча къахьегама гlулакхех хьахулилга, хургдолча толамий лард тахан йоллилга. Хlьата тахан 1974 шерара план кхоачаш а тlеххоачаш а ярал кхы бехктокхамегlа декхар дац. Из дlадех паччахьалкхен хьашташа, халкъа хьашташа, хlэра къахьегача сага хьашташа.

Хьамсара новкъостий!

Хетаргахьа доашхаш дувца дезаш дац КПСС дунен халкъашта юкъерча политиках — цох дукха дийцад тlехьарча хана. Цудухьа лоацца арга аз эггара кертерчох.

Тlехьарча шерашка карагlдаьннад бокъонца доккха гlулакх — дунен халкъашта юкъера отношенеш дегlаяр хувца, «шийлача тlемагара» юха а даьнна дунен халкъашта юкъера кхоккам кlаьдбарен тайп-тайпара социальни системаш йолча паччахьалкхенашта юкъе машаре дахара принципаш чlоагlъярген довла. Из — шеко йоаца толам ба вай парте арахьарча ленински политика, КПСС XXIV съездо хьалха яьккха машара Программа чакхъяккхара тlехьа леррагlа лоаттабеча къовсама. Из — социалистически содружества мехкаща, коммунистически болхлойн партешца, дунен деррригача прогрессивни низашца вай цхьана леладаьча гlулакхех хьахиннар. Хlьата, махара, из цхьадолча капиталистически мехкий хьалхле лелаеча политически деятелаша гойта цхьа тайпа реализм а я.

Дунен халкъашта юкъера хьал тоадара тlадерзадаь цхьадола гlулакхаш чакхдаха долалуш, вай дизза кхетадеш дар империализма дукхагlа реакционни, агрессивни долча гlозарий оагlонгахьара, тайп-тайпарча бахьанегlа дунен халкъашта юкъера кхоккам бисача бакъахьа хетача ерригача политически теченей оагlонгахьара чlоагlа духьале нийсдургйолга. Цудухьа дунен арене керда политически хьал чlоагlдара хьинаре духьале е моастагlий гlортар вай мело яьча тlаоттанзар вайна.

Хlанзара ха эргаш я чоалхаленеи вlаши духьаленаш хиларцен. Реакци массанахьа, шийна из дулуча, контратакаш е гlерт къаьсттача участкаш тlа яь а, кхоккам кlаьдбара гlулакх юхатоха, къоастае езаш хьаэтта проблемаш къоастаелга чоалхане даккха гlерт. Цунна лаьрхlа чlоагlа пайда эц буржуазни кепа йоазон дуккхача органех, радиохи телевиденехи. Цар шоашта ховшие а харцахьа бсах вай политика чулоацам, лела гlулакхаш харцахьа дlадувц, антисоветизма къаенна штампаш лелаю. Ишттa моастагlий тlагlертаро вай кхерадац. Вай воай наькъ тlа дlахо а гlоргда. Вай арахьара политика хьаллоацаш да деррига советски халкъ, лаьттан тlа бахача наха эггара доккхагlа дола дакъа, хlана аьлча из гlулакх деш я башха-дикача де лерхlарашта — машари кхерамзлен чlоагlъяра, деррига халкъаш корта мукъа а долаш дегlадахкара хьалаш lалашдара, деррригача мехкий социальни прогресса.

Советски Союза машар беза арахьара политика — леррагlа дlахьу интернационалистически политика. Вай из дlахьу воай деналерча доттагlашца — социализма мехкий вежарашка йолча партешца халкъащен айхха бувзам а болаш. Из цlаькха а боккхача низаца хьахьекхар дукха ха йоацаш Кубе яьча визито. Тхо цига дар новкъоста Фидела Кастрос дийха даха. Тха кубински кулгалхошца вежарашха вlашагlкхетараш а даь къамаьлаш а белгалдар уйлаш цаlаш хиларца. Чlоагlа дега тоам беш хилар сона а са новкъосташта а кубински халкъо тхо дог гlоздаьнна тlаэцар. Цо дицлургдоацаш хьахьекхар вай сийлахь-йоккха Даьхе, ленински парти, советски халкъ дег тlара дезаш а лоархlаш а хилар.

Хlанзза мара чакхдаьннадац Пицунде Французски республика Президентаца Жорж Помпидуца шин дийнахьа тхо вlашагlкхетар. Французски республикана керте латтачунца деррига чулоацаш яь беседаш хьалха а санна дlайнхьар дикача лоlама, реализман вlаши лархlарен хьале. Цар шеко йоацаш гlо дир шинна а оагlонна лоархlамеча дуккхача дешашта шоай позицеш гаргайоалае, хlьата из дарца дунен халкъашта юкъерча арене дунен халкъашта юкъера кхоккам кlаьдбара, паччахьалкхенашта юкъе цхьатарра бокъо йолаш вlаши гlулакхаш леладара дукха Советски Союзаи Францени юкъе леладеча гlулакхий предпосылкаш тоаяра.

ПАРТЕНЕИ ХАЛКЪАИ КАРАГIДАЬННА СИЙЛАХЬ-ДОККХА ХIАМА

Целина караерзаяь 20 шу дизара хетаяь Алма-Ате хинна торжественни заседани

Бокъонца теша а веш юха а бакъхилар вай вIаши дага а доалаш леладу гIулакхаш шерагIа ме хул, дунен халкъашта юкъерча хIанзарча вахара доккхагIа дола дешаш къестадеча вай хIара мехко хьош дола дакъа кхы а эффективнегIа хургхилар. Ала йиш я са, Пицунде къамаьлаш дарах хьагучадаьлар европейски кхерамзлен дешай хьакъехьара совещани сихагIа чакхъяккханза ярг ца хилара хьакъехьара тха уйлаш дIахо гаргаяр. Тха позицеш гарга я гаргарча малхбоален проблема къоастаяра хьакъехьа а. Позицеш гарга хилар е вIаши йоагIаш хилар гучадаьлар кхыча йоккхийча проблемай хьакъехьа а.

Дунен халкъашта юкъерча дешаьца цхьана оаха хетар вIаши довзийтар вай шин мехка паччахьалкхенашта юкъера отношенеш дIахо кIоаргъяра хьакъехьа хетараш а. Ховш мадарра, тха отношенешта кIал дика лард еллар Советски Союзан Франценен юкъера отношенеш лелаяра принципех дола документ тIаэцаро а консультацех долча протокола кулгаш яздаро а. Советско-французски отношенеш тахан а шерра тайп-тайпара хьисап долаш я. Уж йоагIа тайп - тайпарча сферашта: политикана, экономикана, Iилманнен культуранеи. ХIара шу массаза дала вахаро царна юкъехьу цхьа тайпа кердалар, хьаел цхьайола керда торонаш.

Нагахьа санна лоацца аьлча, Пицунде вIашагIкхетар керда тешал да традиционни вай шинна а мехка халкъий хьаштаца дIадехарацца машари дунен халкъашта юкъера кхерамзлен чIоагIъярца доагIа советско-французски доттагIал чIоагIа хилара.

Ха машаран социализманен гIулакх деш я йоах. Из бакъда. Из бакъда вай воаш болх беш хиларга дийлача. Дунен арене вайна карагIдаьннараш — тIагIертта, юха ца доалаш къахьегарах хьахиниар. Паччахьалкхен деятелашеи дипломаташеи хьийга къа хиина Iац из. Из деррига советски халкъо хьийгача къих хьахиниар да. ХIана аьлча, юкхера а, арахьарча политика толамаш дуст чурча политика толамашца, вай экономически, Iилма-технически, оборонни потенциала боарамца, вай общества политически моральни цхьоагIонца. Цудухьа машара тIехьа лоаттабеча къовсама коталонаш — уж шун коталонаш а я, новкъостий! Уж беррига советски къахьегамхой, шоай къахьегамца, шоай хьаькъалцеи кулгашцеи вай Даьхе низ бола социалистически держава еш мел волчун коталонаш я.

Деза новкъостий, доттагIий!

Вай вIашагIкхийттад, бIаьста, целина ткъаьи цхьоалагIа бIаьсти ший бокъонех йолача хана. Лаьтта сомадоалаш латт, из шийх хьаьнала, говза кулгаш дIакхетарга хьежаш санна да. Шийна дика дича дикаца, бешамашта зиза тохарца, мошача баьцаца, безача, хьалбизача канаца жоп лу лаьтто!

ХIаьта бокъонца дог тийша да ялат леладераша кIаьд ца луш хьега къа, цар знанеши опыти, доазув доацаш лаьтта дезар укх шера боагIаш бола мах баь хургхиларах.

Бокъо я сона вай мехка лаьтта мел леладерашта халача, хIаьта а сийдолчен бакъахьарчеи къахьегаме керда башха-дика толамаш дахар лови ловца баккха.

Доккхий толамаш доахалда оаш, деза новкъостий, доттагIий!

* * *

(Новкъоста Л. И. Брежнева къамаьл цкъа санна дуккхаза а юкъагIа даьхар чIоагIа, дIаьхдаь тIоараш детташ. Заседане дакъа лаьцараша ура а этта сийдир Л. И. Брежнева).

* * *

Трибуне — парте Кустанайски обкома хьалхара секретарь **А. М. Бородин.**

Вай массане а чIоагIа уйла тIаяхийта ладийгIар, аьлар цо, баьш хинна лаьтташ карадерзадеча вай парте, деррига советски халкъо яьккхача сийлахь - йоккхача коталон лоархIам кIоаргга хьахьокхаш а юрта боахам дIахо дегIабоалабара шерра программа белгалъеш а КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Леонид Ильич Брежнева даьча сийрдачен чулоацам болчен къамаьлага.

Боарам брацаш чIоагIа раьза да вай КПСС ЦК-ана, ЦК Политбюрона, Леонид Ильич Брежнева шийна а целинникий къахьегама, юрта боахам айбара гIулакха юкъе, коммунизм хьалъяра гIулакха юкъе цар лаьцача даькъа боккха мах барах.

Баьш хинна лаьтташ карадерзадар из да советски паччахьалкхен исторе турпалча летописа юкъе дошоча алапашца дIаяздаь даим латтаргдола вай партеца, деррига советски халкъа карагIдаьнна денале сийлахь-доккха гIулакх.

Низи къахьегами кхобергбац оаха, аьлар оратора ший къамаьл чакхдоалац, ткоашта хьалхашка оттадаь декхараш сийленца кхоачашдара. Даьхенна керд-керда миллионаш тоннаш ялат, дулха, шура, хьайбашкара йоаха кхыйола продукце телара.

Баьш хинна лаьтташ карадерзадаьрашта карагIдаьнна денале гIулакх, аьлар Московски чIоагIача сплавай комбината прессовщика, Социалистически Къахьегама Турпала **Н. А. Соколова,** даим юкъегIоргда советски халкъо коммунистически общество хьалъяр духьа лоаттабеча къовсама летописа, баркал оалаш йолча тIехьенний дегашка латтаргда къахьегама турпалени творчески хьинарен хьоккам санна.

Вайна хьалхашка латт башха-дика гIулакх — коммунизм хьалъелга, аьлар дIахо къамаьл деш волчо. Из кхоачашдар духьа оаха дIахо а тIагIертта къахьегаргда, чIоагIъергья Советски Союза халкъий йохаргйоаца цхьоагIон доттагIали, вай халкъ Коммунистически партенеи Леонид Ильич Брежнев керте латтача цун ленински Центральни Комитетаи гонахьа кхоталулга.

Къамаьл де дош лу Казахстана КП Кокчетавски обкома хьалхарча секретара, Социалистически Къахьегама Турпала **Е. Н. Ауельбекова.**

Казахстански баьш хинна лаьтташ карадерзадеча Iалаьмате доккха дакъа лаьцад вай партеи паччахьалкхени тIехваьнна воккхача деятела новкъоста Л. И. Брежнева, аьлар цо. Цу дицлургдоацача шерашка республикански партийни организацена керте а латташ, Леонид Ильича ший ерригa организаторски талант, доккха хьинар, большевистски денал дIатийннад цу сийлахь-доккхача гIулакха.

Чакхъяьккха этап, — из, мадарра аьлча, боккхача наькъа юхьиг, баьш хиннача лаьттай эффективность дIахо лакхъяра лард мара яц, аьлар Е. Н. Ауельбекова. ХIанз ерригача къахьегача коллективашка шерра боккха болх дIаболабаьб КПСС ЦК декабрьски (1973 ш.) Пленума решенеш, КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага даь Кхайкарал кхоачашдара.

Ленинградций цIерагIа целинникашка дIайха моаршал делар КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, КПСС Ленинградски обкома хьалхарча секретара **Г. В. Романова.**

Таханара деза ди, аьлар цо, къаьстта дог гIоздоаккхаши белгалдоалаши да укхаза вай парте Центральни Комитета Генеральни секретара новкъоста Леонид Ильич Брежнева дицлургдоаца, дог тохадолийташ дола къамаьл даь хиларца. Цу сийрдача къамаьлаца тамашийна Iинерзен дег тIареи аьнад баьши ардаши долаш даьда лаьтташ тIакIалтIатохара боккхача лоархIама хьакъехьа, целинай турпалашта карагIдийннача деналеча гIулакхий хьакъехьа, цудухьа беррига низаца цIаькха а хоаделар вайна вай Коммунистически партена карагIдаьннача цу доккхача гIулакхага Леонид Ильича ше мел дукха дегеи физически низ, мел боккха къахьегам дIабахийтаб.

Оратора белгалдаьккхар, баьш хинна лаьтташ карадерзадеча деррига халкъа карагIдаьннача гIулакхах советски халкъо де а лоагIаш доккхал деш хилар. ХIаьта баьш хиннача лаьттай эгтара доккхагIдола рузкъа да, белгалдаьккхар цо, къахьегача наьха, вай сийлахь-йоккхача Даьхен низ чIоагIбелга — цхьатарра дерхIар, цхьатарра уйла хиларах вIашагIкхийттача наьха дохаргдоаца вошал! Шортта целинни ялат даккхар духьа къовсам лоаттабеча хана къаьстта боккхача лоархIаме хилар Казахски ССР-о вай мехкарча ерригача союзни республикашца, краяшца, областашца вежарашха лоаттадаь буззамаш.

Ленинградцаша, беррига советски наха а санна, КПСС ЦК декабрьски Пленума решенеш кхоачаш а еш, шерра социалистически яхь а йоаржаяь, тIагIертта къахьег пятилетка диълагIча, къоастамбеча шера заданеш кхоачашъяр духьа. Цу энтузиазме, цу эгтара лакхагIа йола къахьегама рубежаш яха лаьрхIа хиларо къаьгта хьахьокх вай парте чакхбоаха ленински никъ массане а цхьатарра хьаллоацаш хилар.

Тахан Леонид Ильича даьча къамаьлаца, йоахар дIахо оратора, бокъонца къоастам болаш, хаьдда, оарцагIвоаккхаш дола декхараш оттадаьд вай мехка юрта боахам дIахо массе оагIорахьара дегIабоалабара.

ЛоархIаметIара указанеш кхоачашъяра боккха бехктокхам тIалатт нитта Ленинграда къахьегамхошта, хIаьта оаха из дика кхета а ду. Къаьстта боккхача лоархIаме ба тхона юрта боахам низ болчен хIанзарчен техникаца Iалашбара бу болх.

Эгтара хьалхарча аргIанара, деналера ший декхар лоархI Ленинградски партийни организаце парте Центральни Комитетон Iа Iайхен, веза Леонид Ильич, тIадилла гIулакх — керда, кхы а низ болашагIен эксплуатаци еча хана дикка паргIатагIен йола машин — кхо бIаь говра низ бола «К-701» яха арен аьла дукхха арахеца йолаелга. Из чоалхане декхар пятилетка чакх а ялалехьа кхоачашде аьнна декхар тIанийцад «Кировский завод» яхача объединене къахьегамхоша, беррига ленинградцаша.

ХIаьта тахан тха ала бокъо я из бехктокхаме декхар кхоачашдергда!

Цул тIехьагIа къамаьл даьча Целиноградски области «Шуйский» совхоза тракторно-полеводчески бригада бригадира, Социалистически Къахьегама Турпала **М. Е. Довника** Ленина орден лелаеча Целиноградски области механизаторийн беррига къахьегамхойн цIерагIа КПСС Центральни Комитета, Советски правительствана, новкъоста Л. И. Брежневна шийна дош делар области юрта боахама къахьегамхоша кердача толамашца, лакхача хьуукъамца, парте XXIV съездо хьалхашка оттадаь декхараш толаме кхоачашдарца Даьхе гIалайгаа духьа шоай беррига низаш, хьинар, опыт, знанеш дIатергхиларах.

Къамаьл де дош лу КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, РСФСР Министрий Совета председатела **М. С. Соломенцева.**

Вай массава а доккха дикахетар хиннеи гIадвахан дакъа лоацаш ва, аьлар цо, ер башха-дика ди — баьш хинна лаьтташ карадерзадаьрий тIехъяьнна йоккхача коталон цIей дездеча. Вайна къаьстта дикахетар деши вай гIалдугаш да цIей дездеча дакъа лоацаш целинни эпопея эгтара бехктокхамеча хана казахстански партийни организацена керте лаьттан баьш хинна лаьтташ карадерзадеча шийгара доккха дакъа лаьцаи вола Советски Союза Коммунистически партеи дунен халкъашта юкъерча коммунистически болами гIорваьнна деятель, кIаьдлуш воаца машара тIехьара къовсамхо Леонид Ильич Брежнев хилар.

Таханара деза ди из да деррига советски халкъа цIей. Баьй арена караерзаяр Iалаьмате боккха экономически, социальни, политически лоархIам болаш дар.

Торжественни заседане дакъа лоацараши царга гIолла шоай хьинареча къахьегамца уж лаьтташ тIакIалтIадаьхараши, хIанз цига къахьегаш бараш Российски Федераце Лакхехьарча Совета Президиумеи Министрий Советеи цIерагIа, республика беррига къахьегамхой цIерагIа дег тIара даькъала буьц М. С. Соломенцева баьш хинна лаьтташ карадерзадаь ткъо шу дизарца.

Российски Федераце целинни районий лаьтташ леладерий, беррига целинникий а санна, чIоагIа дегаш тохадалийтар КПСС ЦК Генеральни секретара Леонид Ильич Брежнева шоай къахьегама боккха мах баро.

Баьш хинна лаьтташ карадерзадаьча Российски Федераце краяйи областийи къахьегамхой лакхача хьоккамашца юбилейна къабаьхкаб таханарча юбилейна, соахка цар паччахьалкхенга дехкад российски ялата кхо миллиардаи ши бIаь миллиони пунтах нийсса ах хIана дехкадац аьнна.

КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совета Президиумон Министрий Советон дайтача моаршало, парте Центральни Комитето целинникий гIулакхий йоакко еш хиларо, царга Леонид Ильича аьннача денаца, целинерча хьалха латтача боахамашта правительственни совгIаташ даларо колхозийи совхозийи къахьегамхой дегаш ураоттаду коммунизм хьалъяр духьа керда хIамаш карагIдулара, аьлар оратора дIахо.

Баьш хинна лаьтташ карадерзадаьрий толамаш хестадеш, советски наха хоастам бу баьш хинна лаьтташ карадерзадеча, массаза а санна нах оарцагIбоахаш боккха, революционни низ гойтача, къахьегамхой кхотабаьча, къахьегама къовсама уж тIабигача, тIехдикача коталонаш яьхача коммунистий партена.

Вайна, массанена а хов, аьлар М. С. Соломенцева ший къамаьл чакхдоалаш, экономика, культура, дегIайоалаеча, вахара боарам лакхбеча вай доаха толамаш цхьаккха юкъарчал йоацаш дунен халкъашта юкъерча арене машара хьалаш Iалацдарца дувзаденна долга. Цудухьа советски халкъо доккха баркал оал парте Центральни Комитета, ЦК Политбюрона, КПСС ЦК Генеральни секретара Леонид Ильич Брежнева шийнна чIоагIен массазарен машар Iалашбара чIоагIа къахьегарах.

Машаре дунен халкъашта юкъера хьалаш, вай мехка лаьтта творчески къахьегама хьал, советски халкъ ший хьамсарча Коммунистически партена, цун ленински Центральни Комитета гонахьа кхотаденна хилар на боккха тешам ба коммунизм хьалъяра планаш толаме кхоачашъяра.

Цул тIехьагIа къамаьл дир КПСС ЦК Политбюро члена, Украина КП ЦК хьалхарча секретара **В. В. Щербицке.**

Дег тIара дика хетарца дегаш тохаденна а долаш, аьлар цо, вай массане а ладийгIар КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумон Министрий Советон дайтача моаршалга, сийрдачен дег чу дужаш долчен КПСС Центральни Комитета Генеральни секретара новкъоста Леонид Ильич Брежнева даьча къамаьлага.

Цар тIа массе оагIорахьара хьабийллаб баьши ардаши долаш даьда лаьтташ карадерзадара исторически лоархIам, ерригача республикашта хьалхашка аргIанара бехктокхаме декхараш оттадаьд юртбоахама производство дегIайоалаяра, дог теша а деш хьахьеккхаб къахьегамхой овлангара хьашташ чулоацаш йолча вай парте чурчеи арахьарчен политика сийлахь - боккха вахара низ.

Шераш дIагIоргда, керда нсахалаш хьалкхуврга, халкъо керда иллеши легендаши кхолларгья. Цхьабакъда Октябра бирсача деношта, хьалхарча пятилетка турпалча гIулакхашта, тIема тоххамий шерашка шийна цийсса кхы цхьаькха доацаш хиннача деррига халкъа къонахчала цийсса даим вай тIехьений дегашка латтаргда баьш хинна лаьтташ карадерзадаьрашта карагIдаьнна денале сийлахь-доккха гIулакх.

Из гIулакх вай деррига къамо дегондало еш дола хIама да, из даха доагIаш юкъегIоргда советски халкъа карагIдуларий турпалча летописа!

Советски наха чIоагIа лоархIаш баркал, салаш буьц эгтара хьалха баьш тIакIалтIадаьхараш аьле цIи йоаккхаш бараш, йоахар дIахо оратора.

Цунца цхьана даккха а доагIаш белгалдоаккх баьш хинна лаьтташ карадерзадеча новкъоста Л. И. Брежнева лаьца тIехдаьнна доккха дакъа. Целинай ветеранашта дика дагадоагIа, цу дицлургдоацача шерашка Казахстана партийни организацена керте лаьттача Леонид Ильича цу кердачей доккхачен гIулакха мел инициатива, хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тIадерзадаь гIулакхаш, хьинар, организаторски талант, низаш, са дIаденнад. Цудухьа тахан вай къаьстта раьза хинна белгалдоаккх баьш хинна лаьтташ карадерзадеча, кердаьккхача края деррига гIулакхашка КПСС ЦК-на, КПСС ЦК Политбюрона, новкъост Л. И. Брежнева шийна карагIдаьнна доккха хIама.

Тха республика къахьегамхой беррига советски нах а санна, цхьатарра уйлаш йолаш ба шоай социалистически Даьхен низи дунен халкъашта юкъера авторитети лакхъе лаьрхIа хиларца, КПСС XXIV съезда решенешка хьежжа чакхйоахаш йола вай партеи Советски паччахьалкхени чурен арахьарен политика массане а цхьатарра къоабалъеши хьинаре хьаллоацаши болча халкъа боахама доакъой къахьегамхоша дика толамаш даьхад.

Вай кхы тIа а коталонаш йоахаргхиларах бола тешам сенах латт аьлча, из, латт, партен халкъеи, вай сийлахь-йоккхача Даьхен деррига къамий народностийи цхьоагIо моаххаз санна чIоагIа хиларах.

Вай массане а сийлахь декхар цаI да, нийса никъ цаI ба, сийрда кхел цаI я.

Къамаьл де дош лу КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, Узбекистана Компарте ЦК хьалхарча секретара **Ш. Р. Рашидова.**

Баьши ардаши долаш даьда Казахстана лаьтташ цхьатарра карадерзаде доладаь ткъо шу дизарца дувзаденна тахан вежарашка йолча Казахски Советски Социалистически Республика столице дезлеш дола цIей, аьлар цо, боккхача политически лоархIамера башха-дика событи я. Из доккхен дог гIоздоаккхаш долеи цIей да казахски халкъа хинна ца Iеш, вай мехка деррига халкъий а, хIана аьлча баьш хинна казахстански лаьтташ карадерзадар еррига паччахьалкхен, деррига халкъа юкъара гIулакх дар. Цудухьа тахан беррига советски наха чIоагIа доккхал ду из сийлахь - доккха гIулакх сийлахьча коталонца чакхдаларах.

Ш. Р. Рашидова белгалдаьккхар, укхаза дакъа лоацаш баьш долаш даьда казахстански лаьтташ карадерзадар духьа деррига халкъо лоаттабаьча къовсама са, организатор, дегаш ураувттадаьр хинна КПСС ЦК Генеральни секретарь, тешаме ленинец, машаран халкъий иразан тIехьара кIаьдлуш воаца къовсамхо новкъост Леонид Ильич Брежнев хиларах укх цIея лоархIам къаьстта боккха хулаш хилар.

Баьш долаш дада лаьтташ дIахо, а карадерзадеш латт, йоах оратора дIахо, хIаьта иштта шеррача фронтагIа карадерзадеш да уж Средни Азе республикашка а. Цо йиш хилийтай дIадув лаьтташ дикка шерде, боамби а лаьттанцарен хьайбашкарен йоаьэ кхыйола продукташ а дукхагIа яха.

Веза Леонид Ильич!

Соахка Ташкенте хиннача боамби бувча республикай партийно - боахама актива собране Iа боккха мах бир боамби кхеберий къахьегама, Iа аьлар, дошо кулгаша кхеду «кIай дошув». Уж дешаш хIанз гIоръяьнна афоризм а санна дIаэттад. КIоаргга хIара къахьегамхочун дег чу дийшад уж. Боамби кхеберий халачеи турпалчеи къахьегама Iа боккха мах баро боамби кхебара гIулакхи беррига юрта боахами дIахо айбар духьа керда къахьегама толамаш дахара дегаш ураоттадаьд цар, юртарча беррига къахьегамхой, республикерча беррига къахьегамхой. Укх шера пхи миллион тоннал кIезигагIа доацаш «кIай дошув» дIадала декхар тIаийцад Узбекистанерча боамби кхебераша.

Эзарза баркал хилда Хьона, веза Леонид Ильич, боамби кхеберий, республика къахьегамхой Iа дас санна йоакхо ярах.

Боамби лелабелгеи республика кхыдола доакъоши, ерригa экономика а санна, дегIаккхувлача Средни Азе республикашка уж толамаш даьхад КПСС ЦК-еи СССР правительстван сийлахь - доккхача эрсий халкъо а мехкарча деррига халкъаша а доккха новкъостал дар бахьан долаш. Цудухьа среднеазиатски республикай къахьегамхоша дег тIара баркал оал сийлахь - доккхача эрсий халкъа, вежарашха долча деррига халкъашта, парте Центральни Комитета, Советски правительствана, Леонид Ильич Брежнева шийнна дас санна цар йоакхо еш хиларах.

Парте Целиноградски обкома хьалхарча секретара **Н. Е. Кручина** ше къамаьл деш аьлар, хIанзарча а тIадоагIача а ноахалий дага массаза а латтаргба из сийлахь-доккха гIулакх дIадоладаьраш, эгтара хьалхара боал баккха хала иразхкаьчараш, хьалха тIадаьннача баьцара зIиргаша, кIни теркаш хиннача кхаша, хьалхарча целинни кано дог гIоздоахараш.

Къаьстта доккхал деш да тхо, целинникаш, керда лаьтта карадерзадара беррига боккха а тIагIертта а баь болх эгтара халатIчеи бехктокхамерчен хана вай парте цIи хезача деятела Леонид Ильич Брежнева юкъарчал доацаш кулгаллеш чакхбаьккха хиларах.

Ший ерригa организаторски таланти кхехкаш дола хьинари, большевистски хьисапе гIулакх леладари дега йIовкали дIаеннай Леонид Ильича цу сийлахь-доккхача гIулакха. Цо Iалаьмате чIоагIа йоакхо йора керда баха хайшарий.

ДIахо оратора йоах:

1955 шера 2 июне парте Акмолински обкома пленуме Леонид Ильич Брежнева даь къамаьл ший лоархIамга диллача программни лоархIам болаш дар. Партийни организацена хьалхашка латта декхараш мадарра дувцаш Леонид Ильича чIоагIа хьашт долаш, большевистски дегаца дийцар целинах хургдолчох, вай юрта боахам кердача боарам тIа баккха беза доккха политически гIулакх из хилар белгал а доахаш.

Леонид Ильича къамаьл деш оттадир чакхдаьхача бакъахьа дола гIулакхаш, тамашийна нийсси кIоарген хьагойтар целина хургдола сурт.

Укх йоккхача собране дакъа лоацарашка, хьога хьайга, веза Леонид Ильич, дIахайта йиш я Казахстана Къилбаседехьа яь а, хьахинна а, толаме болх беш а социалистически индустре, хьалха латтача юрта боахама, Iилман культуран керда низ бола база я аьнна.

Зале ек пионерски горнаш. Целина караерзаяьрашка моаршал хатта баьхкаб къона ленинцаш. Заседане дакъа лоацараша чIоагIа тIоараш детташ тIаэц пионераш. Бераша рапорт лу дешаре шоаш даьхача толамех, шоай дикача пионерски гIулакхех, кхашка, фермашка шоашта мога дакъа лацарах. Цар дув буъ социализми коммунизми хьалъеш доаллача доккхагIча ноахала метта отта мабеззара шоаш дIаоттаргхиларах.

Тургайски области «Железнодорожный» совхоза директора **Е. К. Гордузова,** шоай боахамо даьха толамаш дувцаш белгалдир керда лаьтташ карадерзадар, мехка ерригa экономикен культурен хIанз сихха айялар КПСС XXIV съездо хьалха яьккха машара Программа кхоачашъярца дувзаденна хилар. Машара гIулакха юкъе дихьаь керда доккха дакъа хилар укх деношка хинна советско - французски переговораш.

Вай къоабалъю КПСС ЦК, Советски правительства арахьареи чухьнахьареи политика, машар бахьан лоаттабеча къовсаме КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Леонид Ильича Брежнева ше дунен халкъашта юкъе лелабу болх.

ЧIоагIа дог тохадалийтар са, йоах СССР Лакхехьарча Совета депутата, Семипалатински области «Каракол» яхача совхоза жа леладеча комсомольско - кагирхой бригада бригадира **Б. Темирбаева,** вай республика даьхача къахьегама толамий боккха мах беш Леонид Ильича даьча къамаьло.

Вай доккхал деш тIаэц вай халкъо даьха толамаши мехка экономикен культурен дIахо дегIаяра перспективаши.

Целина ветерана дийцар доккха ялат бахьан лоаттабеча къовсамах, керда лаьтташ карадерзадаьча ший новкъосташта карагIдаьннача гIулакхех.

Дош лу КПСС Алтайски крайкома хьалхарча секретара **А. В. Георгиева.**

Бокъо я сона коммунистийи беррига целинникий-сибирякийи цIерагIа, йоах цо, укх торжественни дийнахьа парте Центральни Комитета Политбюрона а Леонид Ильич Брежневна шийна а маькха хьаж кулгех йоагIача, сагалий баьций аренаш караерзаеча а башха-дикача целина къахьегамхой боккха мах ший башха-дикача къамаьлаца цо барах эгтара дIайхагIа, дег тIара баркал ала.

Оратора белгалдир целинни даьсса даьдаи лаьтташ карадерзадара парте оттаяь Iалаьмате йоккха программа вахаро йиза бакъъяь а сийлахь-боккха низ болаш а хилар. Мехка Малхбоалехьа керда ялата база хьаяра белгалйоалаш моттиг кхоач юртбоахама производствана мамогга дукхагIа интенсификаци яра тIаерзаьча парте политикана кIоаргга гола техача КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленумага.

Кердача пятилетка тIехьарча кхаь шера, аьлар А. В. Георгиева, оаха юкъера лаьрхIача хIара шера паччахьалкхенга дIалу 260 миллион пунт дика ялат. ХIаьта целинни 20 шера Алтайс паччахьалкхенна дIаденнад кхоъи ахи миллиард пунт ялати кхы дукхха продукции. Из дуденнад КПСС ЦК Политбюрос, новкъоста Л. И. Брежнева, юрта боахама хьаштий Iалаьмате чIоагIа терко еш.

ХIанз цхьаккха а тешаве везаш вац целинни ка боккха низ болаш хиларах. Декхар латт целинни арен рузкъаш тIа-тIа алсамдахарахи шердарахи, йоах А. В. Георгиева. ХIаьта мел йоккха, сийрда перспективаш хьаеллалу кхоайа вайна хIаранена хьалхашка! Цох боккха чулоацам болаши, къаьгган, тешавеши аьлар КПСС ЦК декабрьски (1973 ш.) Пленуме новкъоста Л. И. Брежнева. Цун выводаши предложенеши ерригача партеи халкъеи балха тIара программа хинна дIаэттар.

Цул тIехьагIа къамаьл дир ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара **Е. М. Тяжельникова.**

Вай массане а чIоагIа хьашт долаш ладийгIар Леонид Ильич Брежнева башха-дикача къамаьлага. Цунца зайна ший ерригa сийле а йолаш хьалхашка эттар целинни даьсса даьдаи лаьтташ карадерзадеча Коммунистически партена, советски халкъа карагIдаьнна сийлахь-доккха хIама, цига оттадаьд доккхий теоретически бокъонца лаьрхIа долеи дешаш, аьлар цо.

Оратора белгалдаьккхар, ше ца кховеш къахьегарца Казахстанеи СибарегIени, Уралеи Поволжьяи, Узбекистанеи Гаьнарча Малхбоалени целинни даьсса даьдаи лаьтташ эргадоахаш тоадаьча советски сага карагIдаьннар хIара шу ме доал сийле йоккхагIа йолаши исторена дикагIа довзаши долга.

Ленински комсомол доккхал деш я, целинни эпопея деношка, из, массаза санна, вай сийлахь-йоккхача а низ болча а коммунистий парте тешаме, деналера а мутIахьа йола а гIонча хиларах. Целина караерзаяро массанена а гуш хьахьекхар Советий Мехка къона ноахал политически, граждански чIоагIа кхийна хилар, коммунизма идеалашта из доазув доацаш тешаме хилар. Мехка комсомоло партенеи халкъаи хьалхашка сийленца дIаелар цIенхаштта экзамен. Целинни даьсса даьдаи лаьтташ карадерзадеча доккха дакъа лацарагIа комсомола делар Даьхен доккха совгIат — Ленина орден. Тхо доазув доацаш доккхал деши гIаддахан да тахан Леонид Ильич Брежнева комсомола, советски кагирхой лакха мах барах.

Комсомольцаш, советски кагирхой, аьлар чакхвоалаш оратора, массаза а тешаме хургба сийлахь - йоккхача революционни байракха, хьамсарча Коммунистически парте гIулакха, Ленина санна дешарга, болх бергба, къовсам лоаттабергба.

Коммунистически парте тха къахьегама боккха мах а бу тхоах йоккха дегондало а хет, йоах Кустанайски области «Харьковский» совхоза тракториста **К. Б. Донембаевас.** КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага даьча Кхайкарал тIа е мугIараш да: **КПСС Центральни Комитет тешаш я шоаш ца кхобеш къахьегарахи бераш хьалкхедара хIара денна йоакхо ярахи общественносто чIоагIа лоархIаш болча вай советски кхалнаха** пятилетка диълагIча шера планаш толаме кхоачашъяра деррига халкъо болабаьча къовсама юкъе хоалуш дакъа хьоргхиларах.

Цу кхайкарала жоп луш Казахстана беррига кхалнах, къаьстта мехкарий тIаьхех аз: «Хийце гIо трактораш тIа, комбайнаш тIа, автомобилаш тIа болх бе, техника караерзае, цо гIо дергда вай наькъа бахара хьал тоалара, мехка шортта продукташ хилийтара».

Торжественни заседане дакъа лоацарашка моаршал хаьттар СССР Герзащарча Низий делегаце.

Цул тIехьагIа къамаьл даьча КПСС Оренбургски обкома хьалхарча секретара **А. В. Коваленкос** аьлар:

— Моаршала а баркала а дIайха дешаш оал оаха вай парте Центральни Комитета Политбюрона, Центральни Комитета Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежневна — целинни даьсса даьдаи лаьтташ карадерзаделга хьалха даьккхарех цаI волча а хьинарерча организатора а.

Новкъоста Л. И. Брежнева кIоаргачеи чулоацам боккха болчен къамаьлагIа дог деттaлуш ладувгIаш вайна юха а чудоз вай партеи советски халкъеи исторе тIа дошо алапашца массаза а хургдоалаш дIаяздаь целина тIа карагIдаьннарах гIаддахари сийлеи.

Оратора белгалдир, чакхъяьннача партийни конференцешка коммунисташа КПСС ленински ЦК, цун Политбюро чуреи арахьареи политика а парте XXIV съезда исторически решенеш кхоачашъеча КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева ше хьош дола доккха дакъа а бIарчча дизза къоабалдаьлга.

Целинас вайна дукха хIама деннад, Баьъла, КПСС ЦК Генеральни секретара новкъоста Л. И. Брежнева КПСС ЦК декабрьски (1973 ш.) Пленуме даьча къамаьлаца белгал ма-даьккхара хIана вай керттера декхар да кIоаргагIа чудахар, целинни лаьтта леладареи хьайбай боахамеи эффективность мамогга айяр.

Юххера а къамаьл дир КПСС ЦК Политбюро члена, Казахстана Компарте хьалхарча секретара **Д. А. Кунаева.**

Таханарча цIейн лепача сердалонца, аьлар цо, хIаранена юха а гу советски мехка халкъий боккха низи цхьоагIои, цар моаххаз санна чIоагIа дола доттагIали вошали, коммунистически парте сийлахь-доккхача гIулакха уж мутIахьа хилар.

Дег тIара баркал ала лов КПСС ЦК Политбюрона, Леонид Ильич Брежнева шийна тха республикана — кIалтIатехача целинай а советски халкъ а коммунизм хьалъечун кхыча сийлахь - доккхача гIулакхий а краяна массаза а терко ярах, Iалаьмате чIоагIа йоакхо ярах, массадола хIама хьаллацарах а гIо дарах а.

Вай партеи паччахьалкхени, дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойн болама тIехваьнна воккхача деятела Леонид Ильич Брежнева кIоаргачен дегаш ураоттадечеч къамаьлаца вайна гу лакхача партийноста, бокъонца йолча реализман хIанзарча хана мехка юрта экономика дегIаяра эгтара актуальни долча дешашта гIулакх дар хьадехаш анализ ярен хьоккам. КПСС аграрни политика маярра хьагойта из къамаьл целина къахьегамхошта, беррига казахстанцашта пятилетка диълагIча, къоастамбеча шера заданеш, КПСС исторически XXIV съезда решенеш кхоачашъеча программеи керда низ бола стимули хинна дIаоттаргдолга.

Оаха дег тIара баркал оал Леонид Ильича целинникий къахьегама сенла боккха мах барах. Цхьаккха а шеко яц дIахо йодача хана а цар вай Даьхе кхы а низ болашагIа а ховагIа а хилийтара деррига а дергхилара.

Шеко яц, Леонид Ильича къамаьло дунен тIа йоккха резонанс хулийтаргхилара. Цо юха а тешавеш бакъдергда вай парте де лерхIача дика гIулакхий низ, цун арахьарча политика никъ цIенача дег тIареи нийсхо лелаеши хилар, цун социально - экономически политика хьаькъалеи беркат долаши хилар.

Л. И. Брежнева къамаьлаца еннача указанешеи хьехамашеи маяххара, аьлар дIахо оратора, республика партийни организаце массанахьа а чIоагIбергба экономика, Iилма, культура деррига доакъош айдара тIаберзабаь ший политически организаторски болх.

Укх шера республика паччахьалкхенга алха ялат 906 миллион пунт йохка езаш я. Из минимум, план я кхоачашъярал совгIа тIехкхоачаш а езаш. Иштта гIулакх оттадар хьашт долаш ба беррига мохк, деррига советски халкъ.

Ялата миллиард пунт вай республика цу тIара дIадоладала деза рубеж хила еза, цу тIара вай кхы а лакхагIа а довла деза аьнна новкъоста Л. И. Брежнева беннa хьехам вай массане а воай балха тIа кулгал дувца деза гIулакх да. Ялата боахам дIахо дегIабара дешаш къестадеш, цунца цхьана вай мамогга дегIабоалабе беза хьайбай боахам, хьайбашта дикка дозал тIакхетийташ, шура, тха дукхагIа доаккхаш.

Целина ткъо шу дизар советски халкъа а цун беррига доттагIий а доккха цIей даьIалла а тIех а ца доаккхаш ала йиш я дукхача къамий Советий Мехка цун сийлахь юбилей езъо целина Даьхен турпалеча исторе тIа дошо оагIув хинна дIаяздаьлга, деррига советски халкъий вошалей дохаргдоацача доттагIлени символ хинна дIаэтталга, дена бокъонца йола университет, лаьтта леладечар хьаькъала а хьалха латтача опыта а деррига халкъа гаиз а хинна дIаэттанга.

МоллагIча дийнахьа а сахьата а тхона хоалу хьамсарча Коммунистически парте, вай дIара вежарашха йолча республика хургйола сийрда кхоаде — коммунизм бахьан деррига гIулакхашка массе а оагIорахьара ду гIон хьаллацари.

Нистевоалаш целинникий цIерагIа, беррига казахстаний цIерагIа оратора вай парте Центральни Комитета, цун Политбюрона, новкъоста Леонид Ильич Брежнева тешам белар хьамсарча партена гонахьа айхха кхотабеннача республика коммунисташеи беррига къахьегамхошеи КПСС исторически XXIV съездо оттаяь хIама хьадара тIехъяьнна йоккха программа толаме кхоачашъяра деррига низаш тIадохийтаргхилара.

* * *

Советски Союзеи Казахски ССР-и паччахьалкхен гимнаш лоакх.

ЧIоагIа дегаш айденна болаш торжественни заседане дакъа лаьцараша КПСС Центральни Комитетага, СССР Лакхехьарча Совета Президиумага, СССР Министрий Советага дохийта моаршала письмо тIаийцар.

Торжественни заседане хиннараштa Казахстана искусства мастерашца концерт оттадир.

И. КОЛЕСОВ,
М. БАРАТЯНЦ,
ТАСС спец. корр.

Гудермесски медицински инструменташ арахецача завода болхлоша чIоагIа лоархIаши сийдеши ва шлифовщик Крысин Федор Иванович. Хьинаре къа а хьегаш общественни балха тIа дика дакъа лацарах даьннад цун сий. Коммунистически къахьегама ударник яха сийлеи цIи лелаю цо. Соахка цунна еннай «1973 шера социалистически яхье котало яьккхар» яха сийлен значок. Кузнечно - прессови цеха парторганизаце секретара декхараш цIенеи дизза кхоачашду цо.

СУРТА ТIА: Шлифовщик Ф. КРЫСИН.

И. ПЛИЕВА сурт.

ЗАДАНИ ТIЕХКХОАЧАШЪЯЬЙ

Дика дIадоладаьд нийслагIча пятилетка къоастамбеш дола шу «Грозэнерго» управлене шоллагIча теплоэлектроцентрала энергетикаша. ЦхьоалагIа март тIаккхоачаш толамца кхоачашйир цар электроэнерги яккхареи из дIахецареи шин бетта задани. Планал совгIа 604 эзар киловатт-сахьат электроэнерги яьккхай.

Из толам боаккхаш къаьстта дика къахьийгар А. Арзиане, Т. Крикорвянца, А. Мусаева, Ш. Савранукаева, М. Жукова.

В. И. Ленин ваь 104 шу дизара хетаьча 20 апреле хургйолча Еррига союзни субботнике дакъа лаца кийчлуш ба кIанз № 2 йолча ТЭЦ болхлой.

Цу дийнахьа даьккха ахча нийслагIча пятилетка фонде дIачудала лаьрхIад цар.

Х. СУРУДЖАНЦ,
«Грозэнерго» управлене оператор.

(Йистедоалар. Хьалхардар № 33 йолча газета тІа).

— Тхо массая а я укханна йиттараш, — йистхилар Юсапа истех цаІ. — Тоъаргда хІанзалца тхона укхо еттар. Ше лийххар да хІанз укханга кхьачар. Гой шоана дІа латта Фадиман, цо кертах гІадж йиттa ихад шоана из цІий — гулбеннарашка массанега луър кхалсаг. лаьтта Іоиха цІий дІа а хьоккхаш.

— Бакъда!..

— Сабар кхоачаденнад.

— Укханна еттарах тхона бехк бойя, хІанзалца тхона еттарах укханна а бе беза бехк...

Ше-ше хьалха йистхила гІертар Юсапа пхиъ сесаг. Наха кхетадора исташта хийттар а цар хІанз яхар а. Массанена ховш дар Юсап исташца охца волга, цо дезалашта деш цхьаккха доал доацилга.

— Ер-м сихха лора новкъостал ца хуле варгвац, — аьлар Іаббаса горавийрза Юсапа дегага ла а дийгІа. — Кхетамчу воагІаш а вац са а хала доах. Валийта йиш мичий ер, цхьаннена хила дагабоаллам беце а.

Укхаза пийсвенна Керамавоl Башир вахийтар Іаббаса сихха лорага кхайка.

Лор веча а хьакхетанза вар Юсап, бакъда хьалха санна хала садоахе а гІийло узамаш дора цо хІанз.

— ХІанз узамаш деш вала-м ца вала мег ер,—аьлар Іаббаса лор унахочунга хьожаш воаллаше, — бакъда кхы истех лета низ-м укхан хуле тамаш хет сона.

Гонахь латтараш белабелар.

— ХІай, фу аьлар Іа? — хаьттар хІанз а хинначох ца кхеташ волча лоро Іаббасага.

— Ший истий ба укханна е басар даьраш. — Юсапагахь пІелг дІахьекхар Іаббаса.

— Мишта?

— Хьона гучча тайпара.

— А-а, — ше дукха духтІаваьннавеце а хоададир лоро из къамаьл. — Йийна маьже яц, гуш чов яц, бакъда етта къахетам боацаш йиттай, — аьлар лоро. — Больнице дІахьоргва аз ер, пехкаш а дог а тахка дезаш да...

Больнице хьежача лораша кхетадир Юсапа валар кхерам болаш хІама доацилга. Цунна де деза дарба белгал а даькха палате Іовиллар цар унахо.

А. ВЕДЗИЖЕВ

ГІАНАХЬ

«ЦІи тохар» яхача повеста тІара дакъа

— Кхераме хІама дий? — хаьттар ординаторски вагІача Іаббаса лор чувеча.

— ХІама дац. Цхьан кІиранна дарба де дезаргда, тІаккха гІатта а мег... Малав цунна ишта йиттар? — хаьттар лоро.

Іаббас велавелар.

— Хийра саг вац.

— Сона-м башха вац из моллагІа вале а, малав хайча.

— Ший истий ба цунна йийттараш, — аьлар Іаббаса.

Цатешаш Іаббаса бІарахьежар лор.

— Бегаш бу Іа?

— Шена бакъда. Вешта тІехьа йиттай. Хьалхе йийттаяларе адамаш даххача тайпара ваха мегар из а.

Іаббаса дешашта раьза хилаизар лор. Саго сага кулг тІадахьа йиш йоацаш лерхІар цо. БоагІачоа бехк бе закон да, цунца таІазар де деза аьнна хетар лора.

— Истий бале а, са да вале а со юрта Советага дІа ца хайтача варгвац, — аьлар лоро. — Са декхар унахочоа дарба делга да, Іаьдала декхар бехкечоа таІазар делга да. Ишта да закон.

Іаббас дихьал вар юрта Советага дІахайтара. Бехке волчоа таІазар де дезац яхилга-м дацар цун из, бакъда ер ший тайпара хІама дар. Іаббаса кхетадора шоаш бехке а болаш истий Юсапах ца летнлга. Цунна-хетачох беш болх а боацаш, нах а Іехабеш, пхи сесаг лоал а лоаттаеш волча Юсапа Іаьдало бехк баь хила беза дукха ха яр. Іаббас а, ишттa кхыбола юртахой а юрта Совета сессешка, собранешка цкъа айдаь Іийнабацар из гІулакх. Бакъда, болх бе къаьна ва, исташца дІаязваь вац яхаш, цхьашa бахьанашца кІалхарвувлар из. Юртахошта-м ховра уж бахьанаш корта болаш доацилга, истий цун доалахь болга а ховра, цо е къаьна волаш а, е кьона волаш а болх баь хьацар ца даькхалга а ховра. Цудухьа ЖІале отІраш аьнна шоашкара цІи тиллаяр цар Юсапи цун истийи бахача кварталах.

Цкъарчоа кулг а лостадаь са фу гІулакх да укх юкъе гІерта, аьлча санна, дІаваха дагадехар цунна. Бакъда, Іаббас ишта вацар. Шийга массане дакъа кхоачаш хиларах шек вацар из.

— Из лерг ца хиларах тийша вий хьо, лор? — хаьттар цо лора бІара а хьожаш.

— Укх лазарахи?

— ХІаа.

— Цхьаккха шеко яц из дийна вусаргхиларах.

Велавелар Іаббас. Цакхеташ цунга дІахьежар лор.

— Іа дергдолчул дукхагІ дарба да цунна исташа даьр,— аьлар Іаббаса лор цец а воаккхаш.

— Мишта? — кхетанзар лор.

— Іа даьчох цунна цхьан юкъа мара дарба хургдац, из юха а цамогаш хила тарлу. Бакъда, исташа дегІ ачарах венна дІаваллалца дарба хургда цунна. БоргІал котамех санна кхы истех летаргвац из.

Лора Іаббас дика вовзар, цунгара фуннагІ хаза а таьлулга ховра цунна, бакъда хІанз цо аьнначо цецваьккхар из.

Лора ховра пхи сесаг кхабара, царех летара Юсап харцволга, ший дагахь къоабал а вацар цо из, бакъда цхьанне а сага низ бе бокъо яц, аьнна хетар цунна. Цудухь дар хиннар юрта Совете дІахайта деза аьнна цунна хийттилга.

— Со лор ва, сона бехк хургба, — аьлар цо Іаббасага дикка уйла яьчул тІехьа.

Іаббас эгІазвахар.

— Бехк хьона а сона а боагІа яьлар цо раьза воаццаш.— ХІанзалца цо исташта еттилга ховрий хьона? — хаьттар Іаббаса.

— Хеза-м хезад.

— ТІаккха цІаккха цу гІулакха юрта Совете хІана вахавац хьо?

Хьаь тІа пІелг а оттабаь уйла йир лоро.

— ТІехь-тІехьа Іа оалар бакъ ма хулий хьа-м, Іаббас.

— Со-м вац бакъдар мара аргдолаш... Исташтеи моароштеи юкъе даьла ше а хошаргвац йоах.

Лор тешаваь ваьнавар Іаббас. Бакъда, цІаьхха шеко ессар цунна дагахь.

— Нагахь Юсап тоавелча латкъе.

ЧІоаггІа велавелар Іаббас.

— Ма кхералахь, — аьлар цо. — ЦІаккха латкъаргвац хьона. ШайтІа ше хих санна кхер из юрта Советах.

— Хац сона-м... Хьо бакъ хила а мег, — юрта Совете ца гІолга соцадир лоро.

БАКУРИАНИ. СССР халкъий III Іан спартакиада. Ишттa накъабаьхкар Бакуриане баха нах 70 метр лакха йолча трамплинна тІара лыжаца чуккувсаваларах чемпион хинна Гавва Михаила.

Г. КИКВАДЗЕ телесурт.

ТАСС фотохроника.

Артистаща вІашагІкхетар

Дукха ха йоаццаш Нохч-ГІалгІай паччахьалкхен университете баьхка хилар Нохч-ГІалгІай паччахьалкхен Х. Нурадилова цІерагІча драматически театра артисташ.

Сайре хьайийллар театра керттерча режиссера М. М. Солцаева. ДІадахача шера шоашта карагІдаьннача толамех а укх шера хьалхашка латтача бехктокхамерча декхарех а дийцар цо. Цул тІехьагІа къамаьл даьча театра артисташа шоай къахьегамах, ролех дийцар гулбеннараштa. Ишттa шоашка даьча хаттарашта жоп а делар театро викалаша.

Сайре чакхйоалаш хьашашта доккха концерт оттадир.

Я. РОЗИНА.

ДОТТАГІАЛ ЧІОАГІДЕШ

Тайп-тайпарча къамий нах болаш я Грознерча № 53 йолча школа педагогически коллектив. Бакъда, цар декхар массане а цаІ да — бизза бола советски гражданаш хьалхебар.

Цахаддаш интернациональни кхетам балара болх чакхбоакх школе. Ишттa 4-ча классе Л. Н. Толстой «Кавказа есар» яха дувцар Іомадеча хана берашта довзийт татарий йиІига Динай эрсий есарашца Жилинцеи Костылинцеи хинна доттагІал. Хьехархочо ший дувцар говза, хьаькъале дувз ший классерча дешархошта юкъерча доттагІалца. Эрсаштеи лоамароштеи юкъерча доттагІала хьакъехьа дика хьокхам ба Л. Н. Толстой вахар. Кавказе гІулакх деш волча хана Л. Н. Толстой чІоагІа хьоашал долаш хиннав Къаьнача Юрта вахача Мисербиев Садоца. Дукххаза уизарча моттигех вІаши шоайла кІалхарбаьхаб цар.

Географе урокашка хьехархоша СССР халкъий цІаккха дохаргдоацача доттагІалах дийца ца Іеш Польше, Чехословаке, ГДР, Болгаре халкъий доттагІалах дувц. ИйслагІча класса дешархоша союзни республикех массехк беседа кийч а яь замагІча классай дешархошта йир уж.

Интернациональни кхетам луча лоархІаме да шоай ханнарчар вахар довзар, уж мишта бах хара каьхаташ дІа-хьа кхахьийтар. Школа дешархоша Кзыл-орда яхача города пионерашца бувзам лоаттабу. Казахий бераша шоай халкъах дувцаш дукха сакъердаме материал яйтай. ХІаьта немций мотт Іомабеш йолча йиІигий группо Германски Демократически Республика йиІигашца бувзам лоаттабу.

Интернациональни патриотически кхетам балара боккха пайда боал «Сенах дувц улицех техкача цІераша» яхача беседаша. Улицех цІераш техкачарех Шериповах, Анисимовах, Дьяковах хайна ца Іеш, бераштa довза эрсаштеи вайнахан юкъе хинна доттагІал.

Къонача антифашиста Денна хетаь «Ишттa ду пионераща» яха беседаш чакхъяьхай хІара классе. Цига дийцар массадолча къамий къонача турпалех. ПхелагІча классе чакхъяьккхар «Хьаьнала, машаре къахьегаргдолаш, иразе дахаргдолаш берий хана денз доттагІал леладе Іомалургда вай» яха сбор.

Халкъий доттагІалах, къахьегама толамех, исторически памятникех дукха кердадар дайзар «Са Нохч-ГІалгІайче» яхача дагахьарча журналашка. «Ленински къамий политикеи СССР халкъий доттагІалии» яхача темах иттлагІча классашка чакхъяьккхача теоретически конференце дешархоша ладийгІар шоай новкъосташа доттагІалах даьча къамаьлашка.

Хьехархоша Н. И. Богдановаси Е. А. Фабричнаяси классни сахьате вийхар художник Х. Акиев. Дешархоша теркам тІабахийта ладийгІар ший новкъостех, дІаяхача заман художниках, академиках П. Захаровах лаьца цо дийцачунга.

ХІара шера школе англичаний, немций меттала сайренаш, Іуйренаш чакхйоах. ЧІоагІа дика кийчъяь сакъердаме чакхъялар географе хьехархочо О. П. Виноградовас кийчъяь «Кхыча мехкашкара хьа доттагІий» яха КВН.

Дешархоша баь ца Іеш даьшца-ноанoшца а лелабу педколлективо кхетама болх. «Патриоташи интернационалисташи хьалхебар» яхаш яр царна йийшача лекцеех цаІ.

Кхетам балар — цахаддаш йола процесс я. Цига бац атта, шаьра никъ. Из кхета а деш Грознерча № 53 йолча школа хьехархоша дешархошта интернациональни кхетам балара керда формаш а лохаш лелабу из лоархІаме болх.

А. САГАИПОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ХЬАННА НАКЪАЙОАЛ «ТІЕХДЕРЖАВАЙ» ТЕОРИ

Цкъа Уинстон Черчиллага хаьттад яхаш дувц журналистски гІозараша: «10—15 шу даьнначул тІехьагІа дуне мишта хургда аьнна хет хьона?». Черчилла жоп деннад йоах: «МуцІараш а эгаеш юкъе даьнна лелаш ши пилл а долаш, цу Іалаьматий когашта кІал ца нийслулга мара кхы йоакхо йоацаш хьувзаш представлене вож доакъашхой а болаш йолча циркови арена хьисапе хургда хет».

Ховш дац, цу тайпара къамаьл хиннадий-даций Цхьабакъда шеко йоацаш да, вай деношка дунен тІа Іалаьматаша къовсам лоаттабара кийчъяьча цирка манеж санна дунен арена лархІа гІерташ бола политически деятелаш хІанз кІезигa ца хилар. Бокъонца бакъ а долаш уж ба шинне а цхьана. къамa паччахьалкхенаштeн халкъаштен къайлагІен цар йохахи вІаши барта а ухаш, дунен политика кхелаш дІа-юкъа лестаю яхаш ювцача «тІехдержавай» хьакъехьара теори юкъеяьккхараш. Цу тайпара «тІехдержаваш» я, йоах. Советски Союзи Америка ВІашагІкхийтта Штаташи.

Из концепци США хьахиннай. Тахан шоашка дІанийцай из маоисташа а. Кхетадеш мацарра, ше хьакхоллаше а цун викалаша из хьакхеллача строях даьхка кІаьдаш доахкаш я концепци. Доале латтарен доала кІаллоаттабарен принцип — империализма политика лардера принцип. Духхьал США доалерча гІозараша дукккхача шерашка хьалхле лелаяра чакхъяьхача «низа позицерча» политикана шерра юкъеяхай империализмо массаза а лелаеш йола кагегІчеи мелагІчеи мехкашта доал тІалоаттадари кхерам тІатувсари, агресси лелаяр санна йола приемаш.

Цу тайпара политика тІа-тІа чІоагІагІа бехке ю халкъаша. Цунна дувзаденна — из хьакхелларaш бехказа баха гІерташ тІагІертта лелаю империалистически пропаганда. «ТІехдержавай» теоре лерхІача керттерчарех цаІ бокъонца цунах латт.

Из концепци хьадагалаьцараша лерхІар гуш да: социализма политикеи империализма политикеи цхьатара хетийта гІертилга. Дикалга диллача керда, масала, «прогрессивни» империализм хьахинна хиларах йола уйла юкъейоалае, социальни система хьисапера империализм дунен тІа хІанз йоацаш хилар хьахьокха гІертилга — из да цу киловзалаша лерхІар.

«ТІехдержавай» концепце автораша цун ларде йохк эггара хьалха укх тайпара керттера элементаш: хІанзара дуне — из йоах, дукха паччахьалкхенаш я, цар социальни стройца бувзам боаца арахьара политика а йолаш; дунен халкъашта юкъера керттера принцип я низ; ши-кхо «тІехдержава» я влияне сферашта дуне декъаш; шоайла къовсам лоаттабу «тІехдержаваша», цхьабакъда белггаларча доазонга кхаччалца мара лоаттабац — дунен термоядерни тІемага дІакхоачадац гІулакх, дунен тІара машар «кхерам цхьатарра» хиларах латт.

БІарга хала дац, цу тайпара концепци дагалаьцараша керттера дош юстара дуташ хилар: социализманен капитализманен юкъера овлангара принципиальни башхало.

ХІаьта хІара кхетамеча, кхы тайпа уйла йоацаш волча саго кхета ма дой: СССР-и США-и тахан дукха совгІа-эшашагІа боацаш цхьатарра тІемеи экономически низ болаш хийла, цхьабакъда, пайда-м бе-беча гІулакхашта эц цу низах!

Бакъдар, ма дий. Вьетнамен дунен кхыча районашкен хьанийца предметни урокаш йоллашехьа а, США-рча эггара даьрагІа йола империалистически группировкаш шоашта дага йоаллача «низа позицерча» политика герзага кхувдаш хилар, шоаш яхар хІанз а тІехьа кхычарга дайта дага а болаш.

Кхыча тайпара, Советски Союзо ший арахьара политика лоархІ машар чІоагІбарах, дерригача халкъий паргІатонен кортамукъаленнен чІоагІа лардаш йохкарах. БІаьш миллионаш болча наха шоай опытагІа дог тийшад, моллагІа а кортамукъален къовсам дунен социализма системо, эггара хьалха Советски Союза оагІонгахьара тешшаме хьаллоацаш хиларах.

Бокъонца аьлча, турпалча вьетнамски халкъа могаргдарий низ болашагІа йола империализма держава тІема-политически арене эшае, нагахьа санна цар къовсамо социалистически мехкаша, эггара хьалхарча эргІанна Советски Союзо деча доккхача новкъосталах ког гІортолга еш хиннаецаре? Керттерча империалистически державана ерригаш а 90 миль мара гаьна ца уллача революционни Кубайна могаргдаоний арахьара тІабоагІача низа 15 шера толаме духьаллатта, нагахьа санна цун оагІув вежарашха хьаллоацаш СССР хиннаецаре? ХІаьта малагІа хьал хургдар израильски агрессораша дІалийца территореш мукъаяхар духьа къовсам лоаттабеча, шоай паргІатон кортамукъален лораеш долча Іарбий халкъашка, нагахьа санна Советски Союзо шерра новкъостал даьдецарен оагІув хьаллаьцабецарен? Сире, Ирака, Египта, Инде экономика дегІайоалаяра юкъе лоархІаме дакъа лацар хиннадеций Советски Союза новкъосталца Евфрата тІеи Нила тІеи плотинаш хьалъяр, Бокароен Бхилаерен металлургически заводаш хьалъяр?

Ший ерригача политикаца, ший дерригача гІулакхашца Советски Союзо овлангара денз харцахьа лоархІ «тІехдержаваех» йола уйлаш. Духхьал СССР я эккхам хилара кхерамегІа дола хьалаш оттарах дуне лорадеш бола керттера низ а хинна латтар. Из хьахьокхаш долча керттерча хІамаех цаІ — 1973 шера гурахьа Гаргарча Малхбоалене кризис йолча деношка СССР-о лаьца дакъа. Духхьал Советски Союз яр цу хана адамленна хьалхашкара ший бехктокхам кхетабеш йолча держава дакъа леладаьр.

Советски Союзо деррагІа чакхйоахаш йолча тайп-тайпара социальни строяш йола паччахьалкхенаш машаре яхара политика юкъа цхьаккха хІама дац социализмо капитализмаца е «машар барца» а, е «барт барца» вІаллагІа а. Тайп-тайпара общественни строяш йола паччахьалкхенаш машаре яхара политика социализмо капитализмаца лоаттабеча классови къовсама формех цаІ я, цудухьа событей берригача деламо тешал ду, цу къовсаме социализмо дерригача адамий вахара хьашташа маяххара дола керда толамаш доахаш хилара.

Социалистически паччахьалкхен арахьарча политика овлангара башхало сенах латт аьлча, из латт, къаман декхараш интернациональничарца цунна чухь органически дувзаш хиларах. Ший мехка моаршала йоакхо ярал совгІа цу тайпарча политико чулоац дунен социализма ерригача система моаршала йоакхо елга, коммунистически къаман - кортамукъалени болам бизза хьаллоацилга. Империализма агрессивни уйлаш чІоаггІа юхаеттилга СССР арахьарча политике сагтота хьалхашка эттача дунен халкъашта юкъерча проблемашца конструктивни никъ лелабарца, идеологически къовсаме машар ца хулга — тайп-тайпара общественни системаш йолча паччахьалкхенашца вІаши гІойле йолча оагІорахьа леладу гІулакхаш дегІаккхувла кийча хиларца цхьана тардеш да. Духхьал цу ларда тІа вІаштІехьдоахаш да, масала, советско-американски гІулакхаш, цудухьа хІара нийсхо йолаш волча саго бакъ ца де йиш яц дерригача халкъий хьашташа маяххара из хилар.

Наьха хьаькъалаш дегаши бахьан долаш лоаттабеча къовсаме эшаш латтача империализма политикашта тІакхаьча хало аттача яккха лаьрхІа я «тІехдержавай» концепци. ХІаьта, нагахьа санна эггара чІоагІагІа, из теори дІалаьцараш тахан маоисташ бале, цо цІаькха а хьахьокх, маоизм империализмана мел чІоагІа дегІала яхай. Маоисташа «шин тІехдержавах» йола тезис цу сахьате шоашка дІанийцай из цар «кредона» — антисоветизмана атта юкъейоандаь. Вай заман керттерча вІашдухьаленах — социализманен капитализманен юкъерча вІашдухьаленах — дола дош «тІехдержавай» хьакъехьарча Іимадашца шоашта ховшшехьа кега а деш, СССР-а духьален империализмаца дегІала яхаран тІаерзаяь цар лелаю стратеги чІоагІъе гІерт маоисташ.

БелгалйоалаІш я пекински пропагандана езаенна прием. Цкъарча юхьига хетадала тарлу шин «тІехдержавана» духьала, цар политикана духьала из я аьнна. ХІаьта мадарра аьлча, тІехьашкахьара кор моттийта цхьан секунда хьа а дийле, цо цу сахьате юха дІакъовл из, тІаккха, халкъий машареи кхерамзлени американски моастагІий хьакъехьа цхьа дош а ца оалаш, ший еррига ирал Советски Союза духьалъерзаю цо.

«ТІехдержавай» концепце лерхІача керттерча хІамаех цаІ сецах латт аьлча, из латт, империализмана духьаларча къовсамхой мугІарашта юкъе кегар боллараx, империализмана духьалара фронт вІашагІъяккхарах, из харц лерагІа лостаярах латт.

«ТІехдержаваех» йола тезис шоашка а ийца, дегІаухача мехкашкарча цхьабарех шоашка зІак тоссалургда аьнна метта хургда, гучох, пекински провокатораштa, шоаех кхоалагІча дунен «лидер», блокашта юкъе йоацача, кагийча паччахьалкхений тадоахар а моттабалийта, и. кх. дІ. Цхьабакъда из хІилла сихха хьагучаьяккхар.

Алжире хиннача, блокашта юкъе ца дахача мехкий паччахьалкхенаштен правительстваштен керте латтарий IV конференце ше къамаьл деш бокъонца ала йиш а йолаш аьлар Фидель Кастрос: «МоллагІча тайпара гІийрта а блокашта юкъе доаца мехкаш социалистически лагера духьаладаха гІертар кІоаргга контрреволюционни а духьал империализма гІулакха лeладеш а да. Хетаргахьа вола моастагІа хьаоттаве гІертаро лерхІар цаІ да: бокъонца вола моастагІа тувлаволийтилга. Дунен дерригача прогрессивни низий эггара айхагІча тайпара йола цхьоагІо хиларо мара лургдац, вайна хІанз а низ болаш йола империализм, колониализм, неоколониализм, расизм эша а яь котало яккхара, дерригача халкъий машарцен нийсхонцен бола безам реальность а яь дІаоттабар духьа лоаттабеча къовсаме толам баккхара вайна хиланза даргдоаца низаш».

Халкъий паргІатонна тІехьара бокъонца бола къовсамхой дунен халкъашта юкъерча проблемашца лелабу классови никъ моллагІча тайпара гІийрта а къайлабахьа гІерташи империализмана аьттув болаши леладеча гІулакхашта духьала ба. Духхьал из бахьан долаш хоадамболлаш харцахьа лоархІ цар «тІехдержавай» хьакъехьара реакционни теори.

Виталий КОРИОНОВ, «Правда» политически обозреватель.

(АПН).

ЛАЬТТАН ТІА ХЬОВЗАМАШ ХУЛ ЧКЪАЬРИЙ ЛУВЦАРАШТА

Коачача, доагора бе-беча тайпай маьхаш чІоагІа лакхдаьча ФРГ-ерча энергетически кризисо чІоагІа хІама техай чкъаьрий доахача кагийча кемай флота. Сената викала Зольгейда Гамбурге хьакхайкадьчох, капитанаш — шоай доалахьа чкъаьрий доаха 1400 бот дараш Къилбаседени Балтийски фордашкара чкъаьрий даха ца туташ сайцаб. Цар торо яц дукха ха йоаццаш кхы а 25 процент эзъеннача газайлах мах тела.

Из бахьан долаш балхах баьннаб Іалаьмате дукха матросаш чкъаьрий лувцараш. Кемай капитанаша царна алапи телац хІанз. Бедал йоацаш йисай Гамбургера, Бременера, ФРГ-е кхыча порташкара чкъаьрий чакхдоаха предприятеш.

Нагахьа санна чкъаьрий доахача доккхий доацача кемаша соахка 100 эзар тонн чкъаьрий даькхалга теркалдича, гуш да, уж вахарах бахар форда чура йоахача продуктаца баха нах Іалашбара мел Іаткъаргда.

И. МАСЛОВ. ТАСС корреспондент.

Бонн.

БІаьстан юкъе юв культураш дІаювш латт Германски Демократически Республика дукхача округашка. БІаьстан юкъе балхаш дара кІаьдеи йІайхеи ха эттай. Хургболча хьувкъама йоакхо а еш, ахархоша — кооператорашеи халкъа имений болхлошеи укх шера кхы а дукхагІа яккха лерхІ юртбоахама продукци.

СУРТА ТІА: «Орлатаьл» (Гера округ) яхача кооператива кхай тІа. Укхаза пайда эцача юртбоахама техникана юкъе — «К-700» яха низ бола советски трактораш.

АДН—ТАСС сурт.

ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ЧЕ ЛАЗАР

Че лазар... Хетаргахьа укх лаьттан тІа цхьа саг эац из лазар ца хулаш. Че лазаялара бахьанаш тайп-тайпара хила йиш я, хІаьта эггара хьалха шоргашта инфекци хилар — дизентерия, брюшной тиф, кхыдараш а долаш. Цхьаццайолча хана из хила тарлу гриппах, миокарда инфарктах.

Цхьадола лазараш да, че лазаялар цар керттера белгало йолаш, царна юкъедоагІа цІаьхха чІоагІа че лазайоалаш дола лазараш — аппендицит, холицистит, гийга язва хилар, шоргаш хьовзар, ишттa кхыдараш. МалагІа я цу лазарий керттера белгало? Из я уж лазараш массаза а цІаьхха, чекка, унахцІена ва аьнна хетача ханна хулаш хилар. ХІаьта керттера белгало я че чІоагІа лазар, цунца дог керчадари Іеттадари а долаш.

Уж белгалонаш гучаьнлча унахо ше а гонахьара бараш а оарцагІа бала беза. Бакъда дицде йиш яц — лазар сихха хьа а кхийтта дІа ца доалаш дукха ха йоаккхе из дукхагІйолча хана сихагІа унахо хирург волча ваха везара белгало йолга.

ХІана белгалдоах лораша къаьстта чІоагІа уж белгалонаш гучаьнлча Іалаьмате сиха лорашка ваха везилга? Из белгалдоах унахо верзавара, сага унахцІено юхаметтаоттаяра керттера никъ ший ханнахьа операци яр боландаь. Лазар хьалхагІа гуча ме дикка, хирурга ду дарба аттагІеи сихагІеи хургда. ХІаьта моллагІа кхы дарба — антибиотикаш, унахочоа цІий тохар «лазъяьннача чена» пайдана дац. Тайп-тайпара бадьанаш доахаш ховш, е ца ховш скальпела кІалхара вала гІертаро, шоаш цІагІа дарба даро, унахочунна тоаде йиш йоаца, Іалаьмате доккха зе дергда.

Во новкъост ва лазар цхьан юкъа аттача доаха молхаш а. Лоацача хана унахочун хьал дикагІа хулийт, лазар меддолийт цар. Цунца цхьана гайнаганза йиза яргйоаца операци яра гІулакх а тІехьатетт цу молхаша, операци дика чакхъялара тешам а лохбу.

ВІалла йиш яц «лазъяьннача чена» че коачъеш йола молхаш мален, клизма оттаен. Цунах аппендицит дола шорг экха а цу чура сел кер чу яха а тарлу. ТІаккха кхы а чоалханеча хьала тІа доал лазар а цунна дарба делга а.

Массанена мах боацаш дарба деча вай мехка Іалаьмате Іовдала а харцахьа а гІулакх да че лазаьлча мамотта сихагІа унахо лорашка ца вахар.

А. ЮРЬЕВА, лор.

СПОРТ

КІАЛТОХАРГАХ ЛАТАР

Дагестана столице, Махачкале, чакхъяьннай «Урожай» спортивни общества Центральни Совета ший лоІамах кІалтохаргах латара хьалхара моттиг яккхара яхьаш.

Яхьашка дакъа лоацаш яр Дагестана, Къилбаседа-ХІирийчен, Краснодарски крaя, кхыйола низ бола командаш. Царна юкъе бар Нохч-ГІалгІайчен атлеташ а.

Цахаддаш къовсам лаьттача яхьашка шоашкара лакха спортивни говзал а денал а гойташ, шо-шоай доазала категорешка хьалхара моттигаш а чемпионий цІераш а яьхар вай мехкахоша Батукаева, Сатуева, Хожбахмадова. ХІаьта шоллагІа моттигаш яьхар Китаева, Магомадова, Сусанова.

Командни зачете хьалхле яьккхар яхьай даьша—Дагестана кІалтохаргах летараша, шоллагІча моттиге ба вай атлеташ, хІаьта кхоалагІча моттиге — Краснодарски краера бараш.

Цу яхьашка Нохч-ГІалгІайчен команда кийчъяьй тренера, СССР спорта мастера Г. Эльдерханова.

С. ПАРЧИЕВ.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ХЬАЖА

19 март.

1-гІа ПРОГРАММА

9.00 Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Іуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. «Киноникъбархой клуб». 10.30 — «Советски характер» яха телевизионни очерк. 16.25 — Передачай программа. 16.30 — Дай-мехка гІолла. Украински ССР экономика. 17.10 — Дешархошта. «Майор «Вихрь» яха художественни фильм. 2-гІа серн. 18.25 — «Мича да шо, доттагІий, соца цхьана тІем тІа хиннараш?». 18.30 — «Саги законии». 19.00—«Ялат дІадувлга — сиха кхоачашбе безаш болх». 19.15 — Нохч-ГІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий меттала). 19.35 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала). 19.50 — Босбола телевидени. «Отпуске волаш Мгера нийсденна тамашийна хІамаш» яхача телевизионни художественни фильма премьера. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Босбола телевидени. «Са адрес — Советски Союз». 22.30 — «ДоттагІален приз» яккхара езача атлетиках йола дунен халкъашта юкъера яхь. Ереванера передача. 23.00 — Кердадараш. Передачай программа.

2-гІа ПРОГРАММА

11.00 — «Автоспецоборудоване» завода болхлошца йоазонхой вІашагІкхетар. 20.05 — Пятилетка дийлагІа шу. Производства технологи эрганьяккха товар. «Нефтехимзапчасть» яха завод (нохчий меттала). 20.25 — Киножурнал. 20.35 — Къонабарий гІулакхаш (гІалгІай меттала).

20 март

1-гІа ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Іуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. Дешархошта. «Костер». 10.00 — «Фредерик Моро» яха телевизионни спектакль. 1-гІа дакъа. 16.20 — Передачай программа. 16.25 — Дешархошта. «Майор «Вихрь» яха художественни фильм. 3-гІа серн. 17.45 — Берашта. Опера-фаьлг. 18.05 — «Нохч - ГІалгІайчу гІолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35 — Киножурнал. 18.45 — «Национализм — къамий хьаштий моастагІа» (гІалгІай меттала). 19.00 — Босбола телевидени. Футбол. Европейски чемпионий кубок. Болгарера передача. 20.45 — Босбола телевидени. «Цимлянски фордa юххе» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Искусства мастераш. СССР халкъа артистка Шатрова. 23.00 — Спортивни программа. 1. «ДоттагІален приз» яккхара езача атлетиках йола дунен халкъашта юкъера яхь. Ереванера передача. 2. «Спортлото» тираж (босбола телевидени). 23.30 — Кердадараш. Передачай программа.

2-гІа ПРОГРАММА

19.20 — Хоамаш, реклама. 19.25 — Шомхалов. Ленина цІерагІча культура Дворeца «Атеист» яхача агиттеатра «Мар-нана» яха спектакль.

ЛАДУВГІА

19 март.

6.30 — «Юртара Іуйре» (эрсий меттала). 7.20— Республикански газетий обзор. 8.25 — ГІалгІай халкъа ашараш (гІалгІай меттала). 8.45 — «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала). 16.00 — «Іилманхой - естествоиспытателий атеизм» яха беседа (гІалгІай меттала). 16.15 — «Хьалха латта опыт массанена дІайовзийта» яха корреспонденци (нохчий меттала). 16.30 — Чиле палачаш юхатоха. Центральни телевиденен радион политически обозреватела Шрагина беседа (эрсий меттала). 16.45 — КПСС XXIV-ча съезда сопамаш кхоачашде. «Марси жІови» яха деза ди (эрсий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала).

20 март.

7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — «Парте тІахьехамагІа» яха корреспонденци (гІалгІай меттала). 8.40 — Ашараш. 8.45 — «Школьни глобус» (эрсий меттала). 16.00 — «Социализма хьалашка саги обществон» яха исторически Іилмай кандидата Клинушева беседа (эрсий меттала). 16.15 — «Яхьо доттагІал чІоагІду» яха корреспонденци (нохчий меттала). 16.30 — «Юртара вахар» (нохчий меттала). 16.45 — КПСС XXIV-ча съезда сопамаш кхоачашде. «Энергетикий декхараш» яха корреспонденци (гІалгІай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гІалгІай меттала). 19.30 — «ХІанзара ханара къона саг» яха радиовыпуск (гІалгІай меттала). 20.00 — «Вошал долча халкъий ашараш» яхача циклацара передача (нохчий меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гІоллеи Грознеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, малхбоалехьара мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура республике гІолла 10—14, Грозне 11—13 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу. Кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, бе-беча оагІорахьара мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура буйсашка 1—6, деношка 11—16 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364051 г. Грозный, Ленина улица 11 (3-гІа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара—3-34-38; партийни вахарен культурен отделий — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отделеи бухгалтереи — 2-60-71.

НАШ АДРЕС: 364051 г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора—3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии — 2-60-71.

Газет арадувл шинарен, ерен, шоаттен деношка.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84. Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84. Заказ № 2664.